

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία:

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ & ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ
ΔΙΕΘΝΗΣ: ΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ

LEAGUE OF NATIONS & COMMUNIST
INTERNATIONAL: VIEWS AND PERCEPTIONS
OF INTERNATIONAL RELATIONS IN THE 20TH
CENTURY

Μπακάλη Αγγελική- Σοφία

Αθήνα 2022

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις, που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν.1599/1986, δηλώνω ότι:

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

Τριμελής Επιτροπή
Λάβδας Κωνσταντίνος (Επιβλέπων)
Καραγιαννοπούλου Χαρά
Παπασωτηρίου Χαράλαμπος

Copyright © Μπακάλη Αγγελική- Σοφία, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η κατάρρευση των Αυτοκρατοριών, η δημιουργία νέων μικρότερων κρατών, οι ανακατατάξεις των εδαφικών επικρατειών, η ανάδυση εθνικισμών και το συλλογικό τραύμα του πολέμου, υπήρξαν, μεταξύ άλλων, συνέπειες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο *«Κοινωνία των Εθνών και Κομμουνιστική Διεθνής: Όψεις και Αντιλήψεις των Διεθνών Σχέσεων στον 20^ο αιώνα»*, η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του ΠΜΣ Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές (Τμήμα ΔΕΠΣ, Πάντειο Πανεπιστήμιο), στοχεύει στη συγκριτική μελέτη των δύο οργανισμών, που ιδρύθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν στην περίοδο του Μεσοπολέμου, προκειμένου να κατανοηθούν οι ιδιαιτερότητες της εκάστοτε περίπτωσης και οι λόγοι που οδήγησαν στις επιτυχίες ή τις αποτυχίες τους, υπό το πρίσμα της αντίληψης που έφεραν όσον αφορά την οργάνωση των Διεθνών Σχέσεων.

Λέξεις/ Φράσεις κλειδιά: Κοινωνία των Εθνών, Κομμουνιστική Διεθνής, Μεσοπόλεμος, Διεθνείς Σχέσεις, Κομμουνισμός, Φασισμός, Φιλελευθερισμός

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
1 Κοινωνία των Εθνών	11
2 Κομμουνιστική Διεθνής.....	18
Συζήτηση.....	26
Συμπεράσματα.....	32
Βιβλιογραφία.....	34
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	40
1 ^ο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	40
Τα Δεκατέσσερα Σημεία	40

Εισαγωγή

Ο *Μεγάλος Πόλεμος* (1914-1918), επίσης μετέπειτα γνωστός και ως *Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος*, λειτούργησε καταλυτικά στη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ονοματοδοσία δεν αφορά την γεωγραφική διάσταση του πολέμου αλλά περισσότερο το γεγονός πως επρόκειτο για ένα «*προϊόν μιας διεθνούς τάξης, διαμορφωμένο από τις Ευρωπαϊκές μεγάλες δυνάμεις και συγκροτημένο από ένα εμβρυακό οικονομικό σύστημα*» (Strachan, 2010).

Στα έξι θέατρα πολεμικών επιχειρήσεων, οι Συμμαχικές Δυνάμεις (Αντάντ) (Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία, Ιαπωνία, Σερβία, και αργότερα, Ιταλία, Πορτογαλία, Ρουμανία, ΗΠΑ και Ελλάδα), ήρθαν αντιμέτωπες με τις Κεντρικές Δυνάμεις (Γερμανία, Αυστροουγγαρία, Οθωμανική Τουρκία και Βουλγαρία) (Oxford University Press, 2015: 724). Σαφώς, στο ξέσπασμα του Πολέμου, ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), οι οποίοι είχαν ήδη αναδιαμορφώσει τις σχέσεις μεταξύ των μεγαλύτερων και μικρότερων δυνάμεων (Clark, 2014: 558).

Στο διεθνές σύστημα, ενδεικτικές εξελίξεις ήταν η κατάρρευση των Αυτοκρατοριών, η ανάδυση νέων μικρότερων κρατών και η δημιουργία ή αναβίωση συναφών εθνικισμών, ιδίως στα Βαλκάνια¹. Επιπλέον, και ιδιαίτερα σημαντικό κρίνεται το γεγονός πως οι υφιστάμενοι και οι νεοφυείς εθνικισμοί λειτούργησαν ως αντανάκλαση και ανατροφοδότηση της έξαψης του милитарιστικού συναισθήματος της περιόδου.

Η θέαση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, από την πολιτική του σκοπιά, δε θα μπορούσε να είναι ακριβής, χωρίς την επισήμανση των εξελίξεων σε οικονομικό και βιομηχανικό επίπεδο. Ειδικότερα, η συνεχής εφαρμογή των μεθόδων μαζικής παραγωγής προς ικανοποίηση της πολεμικής κατάστασης εκτάκτου ανάγκης, η

---

¹ Για τους βαλκανικούς εθνικισμούς, βλ. Veremis, T. (2017). *A Modern History of the Balkans: Nationalism and Identity in Southeast Europe*. New York: I.B.Tauris. Για τις μειονότητες της Μέσης Ανατολής και την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων, βλ. Kedourie, E. (2002). *Μειονότητες, Θρησκεία και Πολιτική- Δύο Δοκίμια*. Αθήνα: Κατάρτι.

εφευρετικότητα στον σχεδιασμό νέων όπλων και μηχανημάτων, από κοινού με τις νέες τεχνολογίες λειτούργησαν καταλυτικά στην έκβαση του πολέμου (McNeill, 2019). Σαφώς, η εκβιομηχάνιση, πέραν του ότι συνέβαλε στην αλληλοεξάρτηση των εθνικών οικονομιών της περιόδου, συνεπάγεται και την προσέλευση εργατικού δυναμικού στους κόλπους της, γεγονός που θα μας απασχολήσει και παρακάτω.

Πολύ πιο επιδραστικό, ωστόσο, μπορεί να χαρακτηριστεί το συλλογικό τραύμα αυτής της γενικευμένης σύγκρουσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Δεν προκαλεί εντύπωση, επομένως, η απροθυμία της μεγαλύτερης μερίδας του πληθυσμού να εμπλακεί σε νέες πολεμικές συρράξεις.

Η προοπτική και υλοποίηση της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ)

Τον Ιανουάριο του 1919, εκκινούν οι εργασίες για τη Συνδιάσκεψη των Παρισίων, η οποία στόχευε στη ρύθμιση των διαφορών μεταξύ των αντιμαχόμενων δυνάμεων, αλλά πολύ σημαντικότερα στον προσδιορισμό του καθεστώτος ειρήνης (Σβολόπουλος, 2020). Οι συναντήσεις έθεσαν και τυπικά το τέλος του Πολέμου, μέσω της υπογραφής της *Συνθήκης των Βερσαλλιών (1919)*, η οποία όριζε, μεταξύ άλλων, δικαιώματα και υποχρεώσεις νικητών και ηττημένων, ενώ θέσπιζε το σύστημα των «*Εντολών*», ένα είδος νομικής κηδεμονίας αποικιοκρατημένων λαών στα χέρια αναπτυγμένων εθνών.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι στη Συνθήκη επισημαίνεται ότι η καθολική ειρήνη είναι εφικτή «*μόνο εάν βασίζεται στην κοινωνική δικαιοσύνη*» (Treaty of Versailles, 1919). Παρά τις αισιόδοξες διατυπώσεις της Συνθήκης, οι στρατιώτες που επέστρεφαν από τον πόλεμο, είχαν να αντιμετωπίσουν, μεταξύ άλλων, την απότομη παύση της βιομηχανικής παραγωγής πυρομαχικών, την αναζήτηση εργασίας και τις αναμενόμενα εύθραυστες αγορές εργασίας (Hutchison & McLennan, 2021).

Στο πλαίσιο αυτό, μάλιστα, συστάθηκε η *Κοινωνία των Εθνών* (στο εξής ΚτΕ), η «*πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια να δημιουργηθεί μια επίσημη οργανωτική βάση για τη διεθνή κοινωνία, η οποία θα κατοχύρωνε όλους τους βασικούς κανόνες και τα πρότυπά της*» με έμφαση στην ισορροπία ισχύος και στη βάση της νέας αρχής συλλογικής ασφάλειας, με μέλη προερχόμενα από όλο τον κόσμο (Armstrong, 2013: 62-63). Αναμφίλεκτα, η είσοδος των ΗΠΑ στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, και η

επακόλουθη προσπάθεια «πλήρους αναμόρφωσης της διεθνούς πολιτικής με βάση τις αμερικανικές φιλελεύθερες αρχές» (Παπασωτηρίου, 2018: 47), έχουν αξιοσημείωτη βαρύτητα στη μελέτη των συνθηκών δημιουργίας της ΚτΕ, όπως θα δούμε και παρακάτω.

Άλλωστε, ο ίδιος ο Wilson είχε προαναγγείλει τη δημιουργία «μιας γενικής Ένωσης των Εθνών», η οποία θα φρόντιζε για την παροχή αμοιβαίων εγγυήσεων για την «πολιτική ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα τόσο των μεγάλων όσο και των μικρών κρατών» (Wilson, 1918). Πρόκειται για την ομιλία, στην οποία αναφερόμαστε ως «Δεκατέσσερα Σημεία» (βλ. Παράρτημα 1). Στο πλαίσιο αυτό, προωθήθηκε και η ιδέα της εθνικής αυτοδιάθεσης, που αποτελεί βασικό συστατικό της ουίλσονιανής παράδοσης και της φιλελεύθερης σκέψης γενικότερα. Σαφώς, η αυτοδιάθεση από το στρατόπεδο των νικητών του Α' ΠΠ, είχε διαφορετικές αναγνώσεις, που συχνά υπήρξαν επιλεκτικές και άλλοτε χωρίς ηθικές και πρακτικές διαστάσεις (Dunne, 2013).

Η είσοδος των ΗΠΑ στην πολεμική σύρραξη τον Απρίλιο του 1917, αυτή καθεαυτή, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας. Παρά την αρχική δυσπιστία του αμερικανικού λαού, και την άρνηση του προέδρου Woodrow Wilson, να προσχωρήσει στον πόλεμο (Howard, 2007: 81-95), η εμπλοκή της χώρας στις συγκρούσεις έμελλε αργότερα να ειπωθεί, όπως επεσήμανε ο ίδιος, ως «μια σταυροφορία για τη δημοκρατία, για το δικαίωμα όσων υποτάσσονται στην εξουσία να έχουν φωνή στις δικές τους κυβερνήσεις, για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των μικρών εθνών, για μια καθολική επικράτηση του δικαιώματος από τέτοιους μια συνεννόηση ελεύθερων λαών που θα φέρει ειρήνη και ασφάλεια σε όλα τα έθνη και θα κάνει τον ίδιο τον κόσμο ελεύθερο» (Wilson, 1917).

Ο Μεγάλος Πόλεμος, η Οκτωβριανή Επανάσταση και η Κομμουνιστική Διεθνής

Παράλληλα, στην άλλη πλευρά του χάρτη διαδραματίζεται μια σειρά συμβάντων που δεν μπορεί παρά να παίξει καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος της περιόδου. Πρόκειται για τη Ρωσική Επανάσταση². Προσπαθώντας,

---

² Για μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα μελέτη της ιστοριογραφίας γύρω από τη Ρωσική Επανάσταση, βλ. Steve Smith (1994) Writing the history of the Russian revolution after the fall of communism, *Europe-Asia Studies*, 46:4, 563-578, DOI: 10.1080/09668139408412183

βέβαια, να προσδιορίσουμε τη Ρωσική Επανάσταση, είναι πιθανό να βρεθούμε ενώπιον του επαναστατικού κινήματος μεταξύ της εξέγερσης των Δεκεμβριστών (1825) έως περισσότερο σύγχρονες πολιτικές διεργασίες³, τις επαναστάσεις του 1905 και του 1917 ή και αποκλειστικά την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) (Volin, 2014). Για τους σκοπούς της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας, θα χρησιμοποιηθεί η περίοδος που αφορά την Οκτωβριανή Επανάσταση.

Σε σχέση με τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο οποίος βρισκόταν σε εξέλιξη, επισημαίνεται ότι η προσωρινή κυβέρνηση που διορίστηκε τον Μάρτιο του 1917, με επικεφαλής τον Γκέοργκι Λβοφ, επιχείρησε την διατήρηση της παρουσίας της Ρωσίας στις πολεμικές συρράξεις, γεγονός που βρήκε αντίθετο το ισχυρό, κατά την περίοδο εκείνη, συμβούλιο εργατικών αντιπροσώπων (σοβιέτ) των εργατών της Αγίας Πετρούπολης. Σημειώνεται ότι στην Αγία Πετρούπολη είχε ξεκινήσει η μεγάλη εξέγερση της Ματωμένης Κυριακής (22 Δεκεμβρίου), όταν και δημιουργήθηκε το προαναφερθέν σοβιέτ για πρώτη φορά.

Ως εκ τούτου, η πτώση του Τσάρου Νικολάου Β' και η επικράτηση των Μπολσεβίκων, ηγετική φυσιογνωμία των οποίων ήταν ο Λένιν, οδήγησε τη χώρα στην παύση συμμετοχής στον Πόλεμο. Οι τελευταίοι υποστήριζαν την άμεση παύση των εχθροπραξιών, την ελευθερία των εθνοτήτων και την εθνικοποίηση τομέων, όπως η γη, οι μεγάλες επιχειρήσεις, οι τράπεζες, από κοινού με την ανάληψη του ελέγχου της βιομηχανικής παραγωγής από τους ίδιους τους εργάτες (Κολιόπουλος, 2001). Στο σημείο αυτό, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η διάσταση που υπογραμμίζει ο Scott (2013) για την περίοδο του Α' ΠΠ: τα «ανοιχτά μέτωπα» της Γερμανίας μπορεί να μην ήταν πλέον δύο, ωστόσο αναδύθηκε μια νέα απειλή, η επιστράτευση όλο και περισσότερων αμερικανικών πόρων.

Πέραν της διάστασης στο διεθνές επίπεδο, η επικράτηση των Μπολσεβίκων, και η εδραίωση της μαρξιστικής ρήσης πως «*οι εργάτες δεν έχουν πατρίδα*», έφερε στο προσκήνιο την έννοια του *διεθνισμού* και την ανάγκη *εξάπλωσης της σοσιαλιστικής επανάστασης*. Κρίσιμης σημασίας στο πλαίσιο αυτό, ήταν η ίδρυση της *Τρίτης Κομμουνιστικής Διεθνούς* (στο εξής *ΚΔ*) ή *Κομιντέρν*. Η ΚΔ κατήγγειλε την *Δεύτερη*

---

³ Σημειώνεται ότι ο συγγραφέας γράφει στα 1934, και ως εκ τούτου, οι παροντικές διεργασίες αφορούν το συγκεκριμένο διάστημα, όπου η πολιτική ζύμωση βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη.

Διεθνή θεωρώντας την στάση της απέναντι στον Μεγάλο Πόλεμο «*αντιμαρξιστική και αντιδιεθνιστική*», καταδίκασε την αστική δημοκρατία και στόχευε στη δικτατορία του προλεταριάτου, «*επισημοποιώντας όχι μόνον τη ρήξη στο διεθνές εργατικό κίνημα (Σοσιαλδημοκράτες και Κομμουνιστές) αλλά και τη ρήξη ανάμεσα σε δύο αντιμαχόμενους κόσμους*» (Carr, 2022: 38-40).

Στο πρώτο συνέδριο, που πραγματοποιήθηκε το Μάρτιο του 1919, συναντήθηκαν 35 κομμουνιστικά κόμματα, κομμουνιστικές ομάδες και οργανώσεις προερχόμενες από διάφορες χώρες, οι οποίες μάλιστα δεν ήταν οι ίδιες σοσιαλιστικές (ενδεικτικά: Γερμανία, Αυστρία, Ουγγαρία, Πολωνία, Φινλανδία, Γαλλία, Βουλγαρία, ΗΠΑ, Κίνα, Κορέα κα).

Μελετώντας ζητήματα της περιόδου του Μεσοπολέμου

Είναι γεγονός πως η εικοσαετής περίοδος του *Μεσοπολέμου*, όπως διαμορφώθηκε και μετά τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, κληροδότησε στην Ευρώπη νικητές και ηττημένους, δημιούργησε νέα κράτη επαναχαράσσοντας δραστικά τα σύνορα, έφερε την αγροτική ύφεση από κοινού με τη μαζική ανεργία, γεγονότα που, σε συνδυασμό με την ανάδυση του πρώτου σοσιαλιστικού κράτους, της ΕΣΣΔ, συνεισέφεραν στην καλλιέργεια ενός αισθήματος αστάθειας και μιας ανάγκης εδραίωσης των δυτικών δημοκρατιών της μεταπολεμικής Ευρώπης (Blinkhorn, 2000).

Μια αναφορά στα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά τεκταινόμενα στη μεταπολεμική Γερμανία προσφέρεται για την κατανόηση του επικρατούντος κλίματος. Η Νοεμβριανή Επανάσταση στη Γερμανία (1918-1919), η οποία ξέσπασε στο τέλος του Πολέμου, ικανοποίησε το αίτημά της για την αλλαγή του καθεστώτος από συνταγματική μοναρχία στην περίοδο που επικράτησε ως «*Δημοκρατία της Βαϊμάρης*» (1919- 1933). Ασφαλώς το εν λόγω εγχείρημα δεν υπήρξε αναίμακτο.

Παρά ταύτα, η επιτυχία μετάβασης σε άλλο καθεστώς αξιοποιώντας επαναστατικές τακτικές, από κοινού με την επιτυχή Οκτωβριανή Επανάσταση, μόλις έναν χρόνο πριν, φαίνεται πως (α) υποκίνησε άλλους επαναστατικούς αγώνες της εργατικής τάξης και των συμμάχων της σε πληθώρα χωρών στην κεντρική Ευρώπη, (β) επιτάχυνε το ίδρυση κομμουνιστικών κομμάτων σε όλη την ήπειρο, ενώ (γ) έκανε

την προοπτική των Μπολσεβίκων για μια νέα, Κομμουνιστική Διεθνή άμεσα πραγματοποιήσιμη (Riddell, 1986).

Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το τελευταίο απότοκο της Γερμανικής Επανάσταση του 1918, σημειώνεται ότι η Ένωση Σπάρτακος (Σπαρτακιστές), η οποία ιδρύθηκε από τους Λίμπκνεχτ και Λούξεμπουργκ, μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας, όταν το 1919 έγινε μέλος της Διεθνούς, ενώ ανέπτυξε στενές σχέσεις με τη «σοσιαλιστική μητρόπολη»⁴. Παρενθετικά, επισημαίνεται ότι αντίστοιχη υποστήριξη από την Σοβιετική Ένωση έλαβε και το επαναστατικό κίνημα του Μπέλα Κουν στην Ουγγαρία, το οποίο, για χρονικό διάστημα 133 ημερών, διατήρησε την Ουγγρική Σοβιετική Δημοκρατία, το δεύτερο κομμουνιστικό καθεστώς στην Ευρώπη.

Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης, όμως, επωμίστηκε τη διαχείριση των επαχθών, για τη χώρα, όρων της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Η Συνθήκη, πρακτικά, μείωσε τις εδαφικές κτήσεις της Γερμανίας (τόσο τις ηπειρωτικές όσο και τις αποικίες) και την υποχρέωσε να καταβάλλει αποζημιώσεις ιδιαίτερα υψηλές (Oxford University Press, 2015: 715). Η στάση των Γερμανών κομμουνιστών συνοψίζεται στην αντίληψη ότι η απελευθέρωση της χώρας από τις Βερσαλλίες είναι εφικτή μόνο μέσω της κατάρρευσης του καπιταλισμού και της ανάδυσης της δικτατορίας του προλεταριάτου (Nicholls, 1991).

Το σχέδιο Dawes, ήταν αυτό που έδωσε τη λύση στο ζήτημα των γερμανικών αποζημιώσεων. Το σχέδιο προέβλεπε αφ' ενός την αναδιοργάνωση της Reichsbank και αφ' ετέρου ένα δάνειο 800 εκατομμυρίων μάρκων από τις ΗΠΑ προς τη Γερμανία. Η σημαντικότητά του έγκειται στο ότι συνδύαζε συγκεκριμένες προτάσεις για γερμανική οικονομική αποκατάσταση με σκόπιμη σιγή σε ζητήματα όπου οι αντιθέσεις κρίνονταν ασυμβίβαστες, ενώ, προσέφερε ελπίδα για τον τερματισμό του αδιεξόδου στο Ρουρ⁵ (Schuker, 1976). Μάλιστα, φαίνεται πως την κρίση του Ρουρ

---

⁴ Για μια ενδιαφέρουσα μελέτη του γερμανικού κομμουνισμού έως το 1990, βλ. Weitz, E. D. (1997). *Creating German Communism, 1890-1990: From Popular Protests to Socialist State*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1ddd02h>

⁵ Πρόκειται για την κατάληψη της γερμανικής περιοχής Ρουρ από τη Γαλλία και το Βέλγιο, μεταξύ του 1923 και του 1925. Για τη θέση του ζητήματος την εποχή εκείνη, βλ. Finch, G. A. (1923). *The Legality of the Occupation of the Ruhr Valley*. *The American Journal of International Law*, 17(4), 724-733. <https://doi.org/10.2307/2188659>

είχε επιχειρήσει να εκμεταλλευτεί και η ΚΔ, μέσω της υποκίνησης μιας ατελέσφορης γερμανικής εθνικής εξέγερσης και παράλληλης κατάληψης της Σαξονίας και της Θουριγγίας, για σύντομο, βέβαια, χρονικό διάστημα (Marks, 2003).

Στο σημείο αυτό, μας δίνεται η ευκαιρία να αναφερθούμε εξαιρετικά σύντομα στο ζήτημα του αναθεωρητισμού, ενός ρεύματος που ακολουθήθηκε από τις δυσαρεστημένες, με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, χώρες. Η Γερμανία, η Ουγγαρία, η Βουλγαρία και η Ιταλία, υπήρξαν ενδεικτικές περιπτώσεις δυσφορίας ως προς το διαμορφωμένο πλέον εδαφικό καθεστώς· ενώ τα νέα κράτη ήταν, μεταξύ άλλων, η Τσεχοσλοβακία, η Γιουγκοσλαβία, η Πολωνία, η Εσθονία, η Λιθουανία, η Λετονία και η Φινλανδία (Κολιόπουλος, 2001).

Παράλληλα, η έκρυθμη κατάσταση της περιόδου, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί και ως αντανάκλαση και ανατροφοδότηση των πολιτικών εξελίξεων σε παγκόσμιο επίπεδο, μπορεί να ειπωθεί και στην περίπτωση του Ισπανικού Εμφυλίου (1936- 1939)⁶. Το πραξικόπημα που διαδραματίστηκε τον Ιούλιο του 1936 στόχευε στον κατευνασμό της τάσης για μαζική δημοκρατία που είχε ξεκινήσει ήδη από τον Α' ΠΠ και τη Ρωσική Επανάσταση, και *«επιταχύνθηκε από τις επακόλουθες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές αλλαγές της δεκαετίας του 1920 και του 1930»* (Graham, 2005). Κατά ορισμένους, πρόκειται για το προλούδιο του Β' ΠΠ και ευθυγραμμίζεται με τις милитарιστικές τάσεις στην Ευρώπη, όπου ενδεικτικά η εξουσία έχει αναληφθεί ήδη από τον Μουσολίνι στην Ιταλία (1922) και τον Χίτλερ στη Γερμανία (1933). Υπογραμμίζεται ότι το φασιστικό καθεστώς στην Ισπανία εδραιώθηκε με τη βοήθεια των προαναφερθεισών χωρών (Ball & Dagger, 2011: 323).

Μελετώντας, επιπλέον, το διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, αξίζει να τεθούν υπόψιν και ζητήματα –φαινομενικά – δευτερευούσης σημασίας, όπως είναι το Γυναικείο Ζήτημα. Ειδικότερα, επί παραδείγματι, ο Lindemann (2014: 331) υποστηρίζει ότι *«η γερμανική Αριστερά θα ήταν ισχυρότερη τη δεκαετία του 1920 εάν είχε καθυστερήσει η παραχώρηση*

---

⁶ Πέραν του γεγονότος της επικράτησης του καθεστώτος του Φράνκο αυτού καθεαυτού, η περίπτωση της Ισπανίας μας απασχολεί και για έναν ακόμη λόγο: κατά την περίοδο του Εμφυλίου δημιουργήθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν έντονα και οι *Διεθνείς Ταξιαρχίες (Brigades Internacionales)*, που ενίσχυσαν την πλευρά των Δημοκρατικών και οι οποίες συνδέονταν άμεσα και με την Κομιντέρν, όπως θα δούμε και παρακάτω.

δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες για μία περίπου δεκαετία», καθ' ότι εκείνες ψήφισαν ως επί το πλείστον μετριοπαθείς πολιτικούς. Σαφώς, ένας τέτοιος ισχυρισμός χρειάζεται διερεύνηση σε βάθος, ιδίως αν αναλογιστεί κανείς τα βήματα που κατέγραφε στο εν λόγω ζήτημα στη Σοβιετική Ένωση.

Από την άλλη, είναι πασιφανής η επιρροή του οικονομικού παράγοντα, όταν δέκα χρόνια μετά τη λήξη του Πολέμου, καταγράφεται η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929. Ακόμα και αν είναι η αγγλοαμερικανική απροθυμία στην ανάληψη του ρόλου του σταθεροποιητή (α) στη διατήρηση μιας σχετικά ανοιχτής αγοράς για αγαθά ανάγκης, (β) στην παροχή αντικυκλικού μακροπρόθεσμου δανεισμού και (γ) στη διασφάλιση εκπτώσεων σε περίπτωση κρίσης, οδήγησε ουσιαστικά στο Κραχ, όπως υποστηρίζει ο Kindleberger (1973), παραμένει ιδιαίτερα ενδιαφέρων παράγοντας προς μελέτη.

Η σημασία των προαναφερθέντων, ενδεικτικών, θεμάτων στη συγκεκριμένη εργασία έγκειται ακριβώς στην καταγραφή των περίπλοκων συνθηκών της περιόδου, με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση των όψεων και των αντιλήψεων των Διεθνών Σχέσεων μέσα από αυτές τις περιπτώσεις.

*Κοινωνία των Εθνών και Κομμουνιστική Διεθνής: Όψεις και Αντιλήψεις των
Διεθνών Σχέσεων στον 20^ο αιώνα*

Η εισβολή των Γερμανών στην Πολωνία, το 1939 σηματοδότησε και την αρχή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, του μεγαλύτερου και ίσως περισσότερο θανατηφόρου πολέμου. Εκ των πραγμάτων, τόσο η ΚτΕ όσο και η ΚΔ απέτυχαν στην προώθηση της αρχικής τους στοχοθεσίας. Η πρώτη, στην προσπάθεια εξισορρόπησης των δυνάμεων, και η δεύτερη, στην εδραίωση του διεθνιστικού πνεύματος.

Προκύπτει, ως εκ τούτου, ένας εύλογος προβληματισμός ως προς τους λόγους αποτυχίας διατήρησης της ειρήνης εκ μέρους της ΚτΕ, αλλά και ως προς τα σφάλματα της ΚΔ, όσον αφορά την διάδοση της σοσιαλιστικής επανάστασης. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η αποτύπωση των όψεων και των αντιλήψεων γύρω από τις Διεθνείς Σχέσεις, στον 20^ο αιώνα, μέσα από τους δύο αυτούς οργανισμούς.

Επισημαίνεται πως οι δύο αυτοί οργανισμοί φέρουν, ήδη από τη στιγμή της ίδρυσης τους, καταστατικές διαφορές. Χαρακτηριστικότερο, ίσως, είναι το γεγονός πως ενώ η ΚτΕ έχει μια καθολική απεύθυνση, η ΚΔ στρέφεται στα κομμουνιστικά κόμματα, κι όταν η προσδοκώμενη επανάσταση επιτευχθεί, τότε αναμένεται η συμπερίληψη των επιμέρους μελών. Πρόκειται, επομένως, για δύο διαφορετικές μορφές οργάνωσης των Διεθνών Σχέσεων, που επιδέχονται, ωστόσο, σύγκρισης. Προς επίρρωση του παρόντος ερευνητικού εγχειρήματος, υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με τον Halliday (1994), για μια περισσότερο περιεκτική ιστορική προσέγγιση, οφείλουμε να παραμερίσουμε τις καθιερωμένες διχοτομίες του κλάδου, όπως είναι το διεθνές και το εγχώριο, το κράτος και η κοινωνία, η πολιτική και η οικονομία: τόσο το κράτος όσο και η κοινωνία, όντας εμπλεκόμενοι παράγοντες στη διαμόρφωση της παγκόσμιας πολιτικής, δημιουργούν δυναμικές άλλοτε επαναστατικές και άλλοτε σταθεροποιητικές.

Τα ενδεικτικά, αλλά όχι εξαντλητικά, ερευνητικά ερωτήματα θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής: Πως γίνεται αντιληπτό το διεθνές σύστημα στην εκάστοτε περίπτωση; Πως λαμβάνονται οι αποφάσεις με βάση τον ιδεολογικό προσανατολισμό του εκάστοτε πολιτικού συστήματος; Υπάρχει διαφορετική θεώρηση του πολέμου ανά περίπτωση; Είναι οι διεθνείς σχέσεις σημείο τομής ή απόκλεισης μεταξύ Δύσης και Κομμουνιστών;

Αυτό που επιδιώκεται, δεν είναι μια καταγραφή της ιστορίας του 20^{ου} αιώνα στα αντιμαχόμενα στρατόπεδα, αλλά πολύ περισσότερο η αποτύπωση του τρόπου με τον οποίο γίνονταν αντιληπτές οι Διεθνείς Σχέσεις, ανάλογα με το χώρο και το χρόνο που βρίσκεται η εκάστοτε πλευρά, καθ' ότι εν λόγω αντιλήψεις είναι, ενδεχομένως, και αυτές που θα σηματοδοτήσουν μια σειρά ενεργειών εκ μέρους των κρατών. Άλλωστε, γνωρίζουμε ότι η εξέλιξη των πολιτικών ιδεολογιών, θέμα που εντάσσεται στην ευρύτερη προβληματική της παρούσας εργασίας, αποτελεί αντανάκλαση των σχέσεων μεταξύ πεποιθήσεων και πολιτικής δράσης (Λάβδας, 2011).

Αυτό που κρίνεται απαραίτητο να διευκρινιστεί στον αναγνώστη είναι ότι ακριβώς η πολυεθνική και πολυπολιτισμική μορφή και των δύο υπό μελέτη περιπτώσεων (ΚτΕ και ΚΔ) δημιουργεί και τις αντίστοιχες δυσχέρειες. Θα πρέπει, δηλαδή, η λειτουργία και οι αποφάσεις των Οργανισμών να τίθενται κριτικά στο

ευρύτερο πλαίσιο των παγκόσμιων εξελίξεων αλλά και των διεργασιών στο εσωτερικό των χωρών.

Για το σκοπό αυτό οι παρακάτω ενότητες διαρθρώνονται ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο (Κοινωνία των Εθνών) παρακολουθούμε τη σύσταση, τη λειτουργία και τις δράσεις της έως και τις 20 Απριλίου 1946, οπότε και διαλύθηκε· στο δεύτερο κεφάλαιο (Κομμουνιστική Διεθνής), εξετάζονται, βάσει των Συνεδρίων της, οι όροι λειτουργίας της, από κοινού με την σοβιετική εξωτερική πολιτική, από την έναρξη των εργασιών της έως και την διάλυσή της τον Μάιο του 1943. Ακολουθεί η Συζήτηση. Στο τελευταίο κεφάλαιο (Συμπεράσματα) επιχειρείται η σύγκριση των υπό μελέτη περιπτώσεων, με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση της αντίληψής τους περί Διεθνών Σχέσεων.

1 Κοινωνία των Εθνών

Η *Κοινωνία των Εθνών*, όπως προαναφέρθηκε, προέκυψε από τις εργασίες του Συνεδρίου Ειρήνης του Παρισιού, το 1919⁷. Οι νικητές του Α' ΠΠ, με ιδιαίτερα έντονη την ουϊλσονιανή επίδραση⁸, στόχευαν στη δημιουργία ενός διεθνούς οργανισμού που θα ήταν επιφορτισμένος με την επίλυση μελλοντικών διενέξεων και, σαφώς, θα απέκλυε το ενδεχόμενο ενός νέου εξίσου καταστροφικού πολέμου (Seely, 2020). Βασική αρχή του Οργανισμού ήταν η δημιουργία ενός συστήματος συλλογικής ασφάλειας (Γκόφας & Τζικιάκης, 2017). Με τον όρο «*συλλογική ασφάλεια*», εννοείται ο διακανονισμός βάσει του οποίου το εκάστοτε κράτος συμφωνεί ότι η ασφάλεια του ενός αποτελεί υπόθεση όλων και, ως εκ τούτου, συμφωνεί να συμμετάσχει στη συλλογική αντίδραση έναντι του επιτιθέμενου (Roberts & Kingsbury, 1993).

Η συλλογική ασφάλεια σε σχέση με την ΚτΕ, βασιζόταν σε μία διπλή προϋπόθεση: αφ' ενός στην εξασφάλιση της συλλογικής ασφάλειας έναντι της διακρατικής επιθετικότητας (σε περίπτωση που το Κράτος Α επιτεθεί στο Κράτος Β) και αφ' ετέρου στον προσδιορισμό της επιθετικότητας, ο οποίος ενεργοποιεί τους μηχανισμούς για την ειρηνική επίλυση των διαφορών (σύμφωνα με το Σύμφωνο της ΚτΕ ήταν απαραίτητη προϋπόθεση η προσπάθεια επίλυσης των διαφορών σε ειρηνικά πλαίσια) (Kolb, 2007).

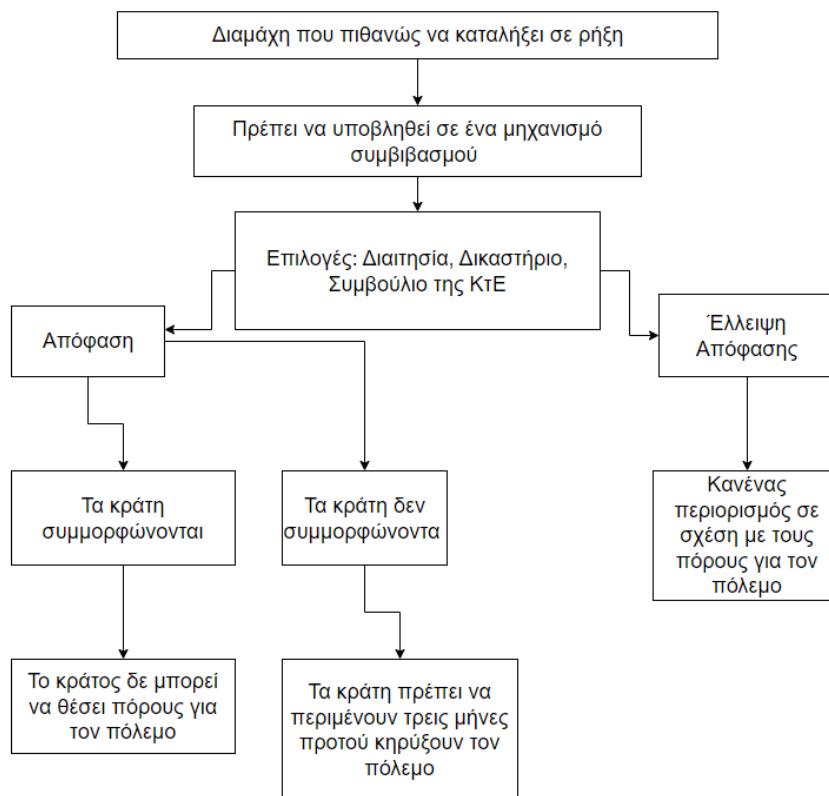
---

⁷ Για την ιστορία της ΚτΕ, βλ. Walters F. P. & Royal Institute of International Affairs. (1952). *A history of the League of Nations*. Oxford University Press και Northedge F. S. (1986). *The League of Nations: Its life and times 1920-1946*. Holmes & Meier.

⁸ Για μια κατατοπιστική επισκόπηση της ουϊλσονιανής παράδοσης, βλ. Παπασωτηρίου, Χ. (2008). Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα. Αθήνα: Ποιότητα.

Η Δομή της Κοινωνίας των Εθνών

Η έδρα της ΚτΕ ορίστηκε στη Γενεύη. Κύρια όργανά της αποτελούσαν η Γενική Συνέλευση, το Κεντρικό Συμβούλιο και η Γενική Γραμματεία. Η Γενική Συνέλευση διεξήγαγε τις συναντήσεις της ετησίως, αποτελείτο από εκπροσώπους από όλα τα κράτη- μέλη και αποφάσιζε για τις πολιτικές που θα υιοθετούνταν από την ΚτΕ. Υποχρέωση της Γραμματείας ήταν η προετοιμασία της διάταξης της συζήτησης και η δημοσίευση των αναφορών που προέκυπταν από τις συναντήσεις. Το Κεντρικό Συμβούλιο, από την άλλη, αποτελείτο από τα τέσσερα μόνιμα μέλη: τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία, την Ιταλία και την Ιαπωνία. Επιπλέον, στο Συμβούλιο συμμετείχαν άλλα τέσσερα μέλη (μετέπειτα εννέα) τα οποία εκλέγονταν από τη Γενική Συνέλευση κάθε τρία χρόνια. Στόχος του ήταν ο διακανονισμός της εκάστοτε διαμάχης (Βλ. Γράφημα 1).

Γράφημα 1 Οι περιορισμοί της Κοινωνίας των Εθνών προτού τα κράτη προβούν σε κήρυξη πολέμου (Arend & Beck, 1993)

Το 1922 ξεκίνησαν οι εργασίες του Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης, ενός αυτόνομου σώματος, επιφορτισμένου με την εδραίωση μιας περισσότερο στέρεας βάσης σε νομικό και θεσμικό επίπεδο. Μεταξύ άλλων, ασχολούνταν με: (α) την ερμηνεία μιας συνθήκης, (β) οποιοδήποτε ζήτημα διεθνούς δικαίου, (γ) την ύπαρξη γεγονότων που συνιστούν παραβίαση οποιασδήποτε διεθνούς υποχρέωσης, (δ) το ποσό ή τη μορφή της αποζημίωσης σε περίπτωση παραβίασης της διεθνούς υποχρέωσης και (ε) την ερμηνεία ποινών εκδοθέντων από το Δικαστήριο (Spiermann, 2003).

Επιπλέον, ένας ακόμα Οργανισμός που δημιουργήθηκε το 1919 στο Συνέδριο Ειρήνης και συνεργαζόταν με την ΚτΕ ονομάστηκε Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ΔΟΕ) και στόχευε στη διατήρηση *«δίκαιων και ανθρώπινων συνθηκών εργασίας για τους άνδρες, τις γυναίκες και τα παιδιά»*. Στον ΔΟΕ, εκτός από τα κράτη- μέλη της ΚτΕ, από το 1934 συμμετείχαν και οι ΗΠΑ.

Κατά την τρίτη συνεδρίασή της, η Συνέλευση της ΚτΕ (1922) ενέκρινε ψήφισμα, στο πλαίσιο του οποίου τονιζόταν η άρρηκτη σχέση μεταξύ ασφάλειας και αφοπλισμού. Επί της ουσίας, επρόκειτο για μια προσπάθεια απάντησης στη σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στη Γαλλία (η οποία ήθελε βρετανικές εγγυήσεις έναντι της Γερμανίας) και στην Αγγλία (που δεν ήθελε να αναλάβει δεσμεύσεις που εξαρντώνταν από τις περίπλοκες και μεταβαλλόμενες σχέσεις εξουσίας στην Ευρώπη) (Stråth, 2016)⁹.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά το γεγονός πως η ΚτΕ δεν κατάφερε να διατηρήσει την ειρήνη και να προωθήσει σε αποτελεσματικό βαθμό τη συνεργασία των κρατών- μελών, θεωρείται επιτυχία το γεγονός πως μετέτρεψε την έννοια της *επίθεσης* από όρο πολιτικό σε όρο νομικό, διευκολύνοντας επί της ουσίας τις μεταγενέστερες διαβουλεύσεις για την υιοθέτηση μιας έννοιας καθολικά αποδεκτής από την παγκόσμια κοινότητα (Μαυρούλης, 2020).

Επισημαίνεται ότι η Μεγάλη Βρετανία, μετά τη λήξη των πολεμικών επιχειρήσεων δεν έδειξε ιδιαίτερη ζέση για τη δημιουργία οποιοδήποτε διεθνούς

---

⁹ Για το ζήτημα του αφοπλισμού και τις θέσεις της ΚτΕ και της ΕΣΣΔ, βλ. Wilbur Lee Mahaney, J. (1940). *The Soviet Union, The League of Nations and Disarmament: 1917 - 1935*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

οργανισμού, παρά ταύτα η δημιουργία της ΚτΕ λειτούργησε καταλυτικά ως συνεκτικός κρίκος μεταξύ της Αγγλίας και των Ηνωμένων Πολιτειών (Yearwood, 1989). Παράλληλα, η Γαλλία φαινόταν να εξακολουθεί να είναι καχύποπτη, με τους σχολιαστές της περιόδου να αναφέρουν ότι η Γαλλία μετέχοντας στην ΚτΕ αναζητεί «μια θεραπεία για το μη υποστηριζόμενο καθεστώς της» (Aubert, 1925).

Μια συμφωνία που φαίνεται να διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη σοβιετική αντίληψη της εξωτερικής πολιτικής των δυτικών δυνάμεων ήταν αυτή που υπεγράφη στην ελβετική πόλη Λοκάρνο, τον Οκτώβριο του 1925 (Συνθήκη του Λοκάρνο). Επί της ουσίας, η Συνθήκη παγίωσε τα δυτικά σύνορα της Γερμανίας, χωρίς βέβαια να υπάρχει εγγύηση για τα ανατολικά. Η ΕΣΣΔ εξέλαβε τη συγκεκριμένη εξέλιξη ως «προάκουσμα της εισδοχής της Γερμανίας στην ΚτΕ [...] και επομένως της συμμετοχής της στις κυρώσεις που η ΚτΕ θα επέβαλλε ενδεχομένως κατά της Σοβιετικής Ένωσης», αλλά και ως προσπάθεια «να αποτραπεί η περαιτέρω σύσφιγξη των γερμανοσοβιετικών σχέσεων» (Carr, 2022: 159). Πράγματι, η Γερμανία εντάχθηκε στην Λίγκα τον Σεπτέμβριο του 1926, εγκαινιάζοντας την επικράτηση ενός ιδιαίτερα έντονα αισιόδοξου κλίματος στην Ευρώπη, που ενδεικτικά ονομάστηκε το «πνεύμα του Λοκάρνο» (Stråth, 2016).

Ιαπωνικός Ιμπεριαλισμός, Γερμανικός και Ιταλικός Φασισμός

Μεταξύ των ετών 1931 και 1939, η Ιαπωνία, η Γερμανία και η Ιταλία επιχείρησαν την αναθεώρηση του εδαφικού καθεστώτος τους, με τη χρήση βίας, τόσο εντός του ευρωπαϊκού εδάφους όσο και εκτός αυτού. Ενδεικτικά, η Ιαπωνία κατέλαβε τη Μαντζουρία (1931), η Ιταλία επιτέθηκε στην Αβησσυνία (1935- 1936), η Γερμανία εισέβαλε στην Πολωνία (1939). Υπενθυμίζεται ότι κάποια χρόνια νωρίτερα αίσθηση είχε προκαλέσει στους κύκλους της ΚτΕ και ο βομβαρδισμός της Κέρκυρας (1923), από τα ιταλικά στρατεύματα, υπό την ηγεσία του Μουσολίνι.

Ειδικότερα, τα συμβάντα που εξελίχθηκαν μεταξύ του 1931 και 1932 ονομάστηκαν, εναλλακτικά, και *Επεισόδιο Mukden*. Η Ιαπωνία αποφάσισε την τοποθέτηση του εκρηκτικού μηχανισμού στις σιδηροδρομικές γραμμές της Νότιας Μαντζουρίας, κατηγορώντας παράλληλα την Κίνα για εχθρικές ενέργειες. Η περιοχή μετονομάστηκε σε Μαντσούκουο και αναγνωρίστηκε ως νέα χώρα από την Ιταλία και

τη Γερμανία. Τόσο οι ΗΠΑ, όσο και η ΚτΕ, καταδίκασαν τη στάση της έως τότε συμμάχου- χώρας, χωρίς ωστόσο να επιβάλλουν κυρώσεις. Ένα χρόνο αργότερα η Ιαπωνία αποχώρησε από την ΚτΕ έχοντας διακηρύξει τις προθέσεις της για κατάληψη κινεζικών εδαφών. Στο σημείο αυτό, αξίζει μια προσεκτική ματιά η διατύπωση του Nish (2000: 239) πως επρόκειτο για «*μια δοκιμασία ανεξαρτησίας και μια εκπλήρωση εθνικιστικών ονείρων*».

Σε ό,τι αφορά τον Δεύτερο Ιταλο-Αιθιοπικό Πόλεμο, φαίνεται πως αυτός αποτέλεσε μια σταθμισμένη απόφαση για τον Μουσολίνι. Σε αντίθεση με τις πρακτικές δυσκολίες που αντιμετώπιζε η ΚτΕ στην Κρίση της Μαντζουρίας, οι δυσκολίες που αντιμετώπισε στην περίπτωση της Αιθιοπίας, οφείλονταν στην αδυναμία της να δώσει προτεραιότητα στη διαδικασία ειρηνικής διευθέτησης της συγκεκριμένης διαμάχης, αλλά και στην ανικανότητά της να ακολουθήσει με συνέπεια τις διαδικασίες που η ίδια είχε εγκρίνει (Spencer, 1937). Υπενθυμίζεται ότι και οι δύο χώρες ήταν μέλη της ΚτΕ και, μάλιστα, το αίτημα εισδοχής της Αιθιοπίας στον Οργανισμό είχε υποστηριχθεί και από την Ιταλία (Iadarola, 1975).

Συνδυετικός κρίκος των παραπάνω συμβάντων είναι η αδυναμία αντίδρασης των κρατών στο πλαίσιο της ΚτΕ: στη Μαντζουρία καμία Μεγάλη Δύναμη δεν ήταν διατεθειμένη να έρθει σε σύγκρουση με την Ιαπωνία, στην άλλη πλευρά του πλανήτη, εφ' όσον οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ ήταν πρόθυμες να παρέμβουν· στην κρίση στην Αιθιοπία, τα αντικρουόμενα συμφέροντα Μεγάλης Βρετανίας και Γαλλίας σε σχέση με τις επιδιώξεις του φασιστικού καθεστώτος στην Ιταλία υπήρξαν ασυμβίβαστα· τέλος, καμία συμμετέχουσα χώρα στο *Σύμφωνο της Στρέζα* (1935), δεν κατάφερε να ανακόψει την άνοδο του Ναζισμού (Barros, 1965: 303).

Γιατί «απέτυχε» η Κοινωνία των Εθνών;

Όπως κατέστη σαφές, η ΚτΕ δεν στάθηκε σε όλες τις περιπτώσεις αντάξια των προσδοκιών των ιδρυτών της, ενώ, αποκορύφωμα της αποτυχίας της μπορεί να θεωρηθεί ο ίδιος ο Β' ΠΠ. Σε μια πρόχειρη επισκόπηση, θα μπορούσαμε πρωτίστως να θέσουμε ως λόγο αποτυχίας το γεγονός πως δεν συμπεριελάμβανε όλα τα κράτη και ιδίως τις ΗΠΑ. Ειδικότερα, σε σχέση με το τελευταίο, σημειώνεται ότι η Γερουσία καταψήφισε το 1920 την συμμετοχή της χώρας στην ΚτΕ, εγκαινιάζοντας παράλληλα μια περίοδο απομονωτισμού (Παπασωτηρίου, 2018: 47). Η τάση αυτή

κορυφώθηκε την επόμενη δεκαετία (1930), όταν το Κογκρέσο, μέσω των νόμων που ψήφισε, απαγόρευσε την αμερικανική εμπλοκή σε ξένες υποθέσεις, άμεσα ή έμμεσα (Dallek, 1979).

Σύμφωνα με τον Jacobson (1976), η προσπάθεια του Προέδρου των ΗΠΑ, να εμπλέξει τη χώρα σε μια νέα συνθήκη στη διεθνή πολιτική αποδείχθηκε άκαρπη, τόσο για τις ΗΠΑ όσο και για τον υπόλοιπο κόσμο. Αξίζει να λάβουμε υπόψη την παρατήρηση του Παπασωτηρίου (2019: 196) ότι ενώ ο Wilson «θεωρούσε ότι η Κοινωνία των Εθνών θα υποκαθιστούσε την ισορροπία της ισχύος, στην πραγματικότητα η Κοινωνία των Εθνών προϋπέθετε την ισορροπία της ισχύος».

Το Κραχ του 1929 αποκάλυψε την αδυναμία της αρχής της εθνικής αυτοδιάθεσης σε συνδυασμό με τη διεθνή συνεργασία και, σε γενικές γραμμές, αυτό που κατέστη σαφές ήταν ότι η εθνική κυριαρχία μετουσιώθηκε σε εθνοτικό εθνικισμό, ενώ η διεθνής συνεργασία έγινε προστατευτισμός και ξενοφοβική εχθρότητα ανάμεσα στα κράτη-έθνη (Stråth, 2016). Επιπλέον, δεν ελήφθη υπόψη, η σύγκρουση μεταξύ της εξωτερικής πολιτικής του εκάστοτε κράτους-μέλους και των ίδιων των προϋποθέσεων που έθετε ΚτΕ για την ένταξη των χωρών.

Ακόμη, όμως, και αν υπήρχε κοινή συμφωνία, είναι αμφίβολο το εάν τα μέλη θα μπορούσαν να δράσουν, αφού δε διέθεταν έναν μηχανισμό στρατιωτικής επέμβασης. Δεν πρέπει να λησμονείται το γεγονός πως τόσο η Αγγλία, όσο και η Γαλλία, είχαν μόλις βγει από έναν ιδιαίτερα επιζήμιο πόλεμο, και ήταν απρόθυμες να επιβάλλουν κυρώσεις ή να εμπλακούν σε νέες συρράξεις. Τέλος, αναμφίλεκτα, θα λειτουργούσε αντιφατικά η προώθηση της ιδέας του αφοπλισμού, και ταυτόχρονα, η υποκίνηση αύξησης του εξοπλισμού.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι το γεγονός πως οι αποτυχίες της ΚτΕ, όπως καταγράφηκαν τη δεκαετία του 1930, δεν λειτούργησαν κατασταλτικά στην ιδέα ενός παγκόσμιου οργανισμού, αλλά, πολύ περισσότερο έδωσαν κίνητρο για έναν «πιο εύρωστο και πιο διευρυμένο μοντέλο μετά το 1944» (Χιλ, 2018: 243). Μάλιστα, οι εκφραστές του θεσμικού φιλελευθερισμού φαίνεται πως έπειτα από την τροπή που πήρε ο Οργανισμός, στράφηκαν σε περισσότερο «συγκρατημένες εκτιμήσεις και προσδοκίες» (Γκόφας & Τζικάκης, 2017).

«Η πρώτη μεγάλη συζήτηση στις Διεθνείς Σχέσεις»

Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητη μία παρέκβαση προκειμένου να γίνει αντιληπτός και ο αντίκτυπος της απογοήτευσης που έφεραν οι δυσλειτουργίες της ΚτΕ και αδυναμία αποτελεσματικής αντιμετώπιση του επεκτατισμού ορισμένων χωρών, στην επικράτηση ενός Παραδείγματος. Είναι γεγονός πως στα εγχειρίδια του επιστημονικού κλάδου των Διεθνών Σχέσεων θεωρείται πως στις δεκαετίες του 1930 και του 1940 αναπτύχθηκε η «πρώτη μεγάλη συζήτηση». Η φημολογούμενη θεωρητική διαμάχη, δηλαδή, μεταξύ των Ιδεαλιστών και των Ρεαλιστών¹⁰. Επίκεντρο της συζήτησης αυτής αποτέλεσε, ως επί το πλείστον, η δημιουργία ενός διεθνούς οργανισμού που θα εξασφάλιζε την ειρηνική επίλυση των διαφορών (Ιδεαλιστές) και η συνακόλουθη κριτική που ασκήθηκε σε αυτό το μοντέλο από ακαδημαϊκούς, όπως ο E. H. Carr.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παρατηρήσεις του Ashworth (2012: 74): (α) ο διαμάχη μεταξύ ρεαλισμού και ιδεαλισμού αποτελεί μια συζήτηση που προέκυψε μετά τον Β' ΠΠ και σχετίζεται ως επί το πλείστον με τη σχέση μεταξύ πολιτικής εξουσίας και οικουμενικής ηθικής, (β) ο ρεαλισμός δεν αποτελεί ιδιαίτερα ικανοποιητική κριτική του φιλελεύθερου διεθνισμού, (γ) οι όροι ρεαλισμός και ιδεαλισμός φαίνεται να συνδέονται περισσότερο με απλές συζητήσεις γύρω από το ρόλο της ΚτΕ στην εξωτερική πολιτική. Ως εκ τούτου, συμπεραίνει ο ίδιος, η σύγκυση των παραπάνω παρατηρήσεων μας οδηγεί στην προσπάθεια συμβιβασμού της καθολικής ηθικής των ρεαλιστών σε συνδυασμό με μια προϋπάρχουσα απόρριψη της συλλογικής ασφάλειας της ΚτΕ, και, τελικώς εξυπηρετεί την περιθωριοποίηση του φιλελεύθερου διεθνισμού (Ashworth, 2012).

---

¹⁰ Πέραν της παιδαγωγικής αξίας της συζήτησης στον κλάδο των Διεθνών Σχέσεων, όλο και περισσότερες μελέτες αναζητούν τα κίνητρα που εξυπηρετούσε η αναπαραγωγή της συγκεκριμένης αντιπαράθεσης στις τάξεις των ακαδημαϊκών. Ενδεικτικά, ενδιαφέρουσες εργασίες αποτελούν οι εξής: Quirk, J., & Vigneswaran, D. (2005). *The Construction of an Edifice: The Story of a First Great Debate*. *Review of International Studies*, 31(1), 89–107. <http://www.jstor.org/stable/40072073>, και Ashworth, L. M. (2012). *Did the realist–idealist Great Debate really happen? A revisionist history of International Relations*. Στο B. Schmidt, *International Relations and the First Great Debate* (σσ. 60–77). London: Routledge.

2 Κομμουνιστική Διεθνής

Επιχειρώντας να σκιαγραφήσουμε την *Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή (Κομιντέρν)*, οφείλουμε να αναφερθούμε στις προγενέστερες μαζικές διεθνείς οργανώσεις, την Α' Κομμουνιστική Διεθνή και τη Β' Κομμουνιστική Διεθνή. Η Διεθνής Ένωση των Εργατών ιδρύθηκε στο Λονδίνο το 1864 και αποτέλεσε την Α' ΚΔ. Όπως υπογραμμίζοταν στην *Ιδρυτική Διακήρυξη*, στόχος ήταν η δημοκρατική και φιλειρηνική εξωτερική πολιτική, η οποία θα προέκυπτε από το γενικό αγώνα για την απελευθέρωση της εργατικής τάξης (Μαρξ & Ενγκελς, 1980). Σαφώς, στη συσπείρωση των ομοϊδεατών καθοριστικό ρόλο είχε διαδραματίσει ο επαναστατικός ευρωπαϊκός αναβρασμός που προκάλεσε η οικονομική κρίση του 1848¹¹.

Σε αντίθεση με τον απόηχο της Α' Διεθνούς, η οποία έπαιξε κομβικό ρόλο στην ίδρυση μαρξιστικών πολιτικών οργανώσεων στις ευρωπαϊκές χώρες, η Β' Διεθνής αποτέλεσε σημείο τριβής για τους σοσιαλιστές της εποχής. Ειδικότερα, η τελευταία ιδρύθηκε το 1889 και οι προϋποθέσεις δημιουργίας της μπορούν, συνοπτικά, να αποδοθούν στις εξής συνθήκες: (α) μετάβαση από τον προμονοπωλιακό στον ιμπεριαλιστικό καπιταλισμό, (β) άνθηση του εργατικού κινήματος, (γ) ίδρυση εργατικών κομμάτων και (δ) διάδοση του μαρξιστικού ρεύματος ιδεών (Λιόσης, 2014). Η ρητορική που υιοθετήθηκε και η τακτική που ακολουθήθηκε σε σχέση με τον Μεγάλο Πόλεμο, έφερε στο προσκήνιο τις αντίρροπες τάσεις της Διεθνούς, γεγονός που οδήγησε και στην καταγγελία της και την ίδρυση της νέας Τρίτης Κομμουνιστικής Διεθνούς¹².

Η ίδρυση της Κομιντέρν έχει τις ρίζες της σε δύο διαφορετικά εδάφη: αφ' ενός στην επιτυχή, πλέον, Ρωσική Επανάσταση, και αφ' ετέρου στο δυτικό εργατικό κίνημα που ναι μεν έφερε επαναστατικές θεωρίες, διέθετε δε ειρηνικές πρακτικές (Borkenau, 1962). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός πως οι ηγέτες της Κομιντέρν

---

¹¹ Για την οικονομική κρίση της περιόδου, βλ. Berger, H., & Spoerer, M. (2001). Economic Crises and the European Revolutions of 1848. *The Journal of Economic History*, 61(2), 293–326 και Gráda C. & Vanhaute E. & Paping R. (2006). "The European subsistence crisis of 1845-1850 : a comparative perspective," *Working Papers 200609*, School of Economics, University College Dublin.

¹² Σημειώνεται πως για ορισμένο διάστημα λειτούργησε και αυτό που αποκλήθηκε 2 ½ ΚΔ, η οποία τελικώς προσχώρησε στην αναπομείνασα 2^η Κομμουνιστική Διεθνή.

έδιναν έμφαση στη διαφοροποίηση της από την Β' Κομμουνιστική Διεθνή: η παλιά Διεθνή ήταν ρεφορμιστική, Ευρωκεντρική και είχε αποκλειστικά κοινοβουλευτικά κόμματα, ενώ η νέα Διεθνή ήταν επαναστατική, λάμβανε την παγκόσμια «Ανατολή» σοβαρά και είχε μία διευρυμένη οπτική στο ζήτημα των κομμάτων (Lih, 2019: 49).

Μάλιστα, η ΚΔ προσέφερε το πρώτο συστηματικό πρόγραμμα για την από-αποικιοποίηση σε παγκόσμιο επίπεδο (Young, 2016: 10). Αναμφύλεκτα, ο Λένιν συνέδεε άρρηκτα το δικαίωμα της εθνικής αυτοδιάθεσης των κρατών εκτός Ρωσίας με την κριτική που ασκούσε στον ιμπεριαλισμό, το οποίο αντιλαμβανόταν ως μορφή της καπιταλιστικής καταπίεσης, ενώ η διεθνιστική του θέση αποτυπωνόταν στην άποψή του ότι το ίδιο το κεφάλαιο ήταν ήδη «διεθνές και μονοπωλιακό» (Lenin 1968: 154).

Όπως παρατηρεί ο Λένιν, «η 1^η Διεθνή έθεσε τις βάσεις του διεθνούς αγώνα για το σοσιαλισμό. Η 2^η Διεθνή αποτέλεσε μια εποχή προετοιμασίας του εδάφους για μια πλατειά, μαζική επέκταση του κινήματος, σε μια σειρά χώρες. Η 3^η Διεθνή έκανε δικούς της τους καρπούς της δουλιάς [sic] της 2^{ης} Διεθνούς, απέκοψε την οπορτουνιστική σοσιαλσβινιστική, αστική και μικροαστική γάγγραινα, και άρχισε να πραγματοποιεί τη δικτατορία του προλεταριάτου» (παρατίθεται στο Φόστερ, 1980).

Προκειμένου ένα κόμμα να προσχωρήσει στην Κομιντέρν όφειλε να ακολουθεί αυστηρά συγκεκριμένους όρους ένταξης. Πιο συγκεκριμένα, προς αποφυγή επαναλήψεων των σφαλμάτων της προηγούμενης Διεθνούς, μεταξύ των «21 όρων» για την εισδοχή, επιβάλλονταν η πλήρης συμμόρφωση με τις κατευθυντήριες γραμμές που προέκυπταν από τα συνέδρια, ο αποκλεισμός των ρεφορμιστών, η υποταγή των κοινοβουλευτικά εκλεγμένων στην οργάνωση (στο πλαίσιο του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού), η καχυποψία απέναντι στην αστική νομιμότητα και η παράλληλη λειτουργία μιας μυστικής οργάνωσης δίπλα στη νόμιμη, η προπαγάνδισή των επαναστατικών ιδεών (σε στρατό και αποικίες) και η διείσδυση στα συνδικάτα (Berstein, 2002).

Επιπλέον, υπό την αιγίδα της ΚΔ, ιδρύθηκε και δραστηριοποιήθηκε πληθώρα διεθνών οργανώσεων. Ενδεικτικά, η Κομμουνιστική Διεθνή Νέων λειτούργησε μεταξύ του 1919 και του 1943· η Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή και η

Κομμουνιστική Διεθνής Γυναικιών ιδρύθηκαν το 1920· η Ερυθρά Αθλητική Διεθνής αναγνωρίστηκε επίσημα από την ΚΔ το 1924 και κατά την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων διοργάνωνε την Σπαρτακιάδα¹³. το 1923 σχηματίστηκε η Αγροτική Διεθνής. Επιπλέον, το 1926, με πρωτοβουλία της ΚΔ ιδρύεται το Διεθνές Πανεπιστήμιο Λένιν, το οποίο αναλαμβάνει την εκπαίδευση των μελλοντικά ηγετικών στελεχών των κομμουνιστικών κομμάτων.

Η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου και τα Λαϊκά Μέτωπα

Στο 3^ο και 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, το 1921 και το 1922 αντίστοιχα, παρουσιάζεται και σταδιακά χαράσσεται η πολιτική του *Ενιαίου Μετώπου* [σημ.: των Εργατών] (στο εξής ΕΜ). Αυτό που, εν ολίγοις, υποστηριζόταν ήταν η σύμπραξη των κομμουνιστών με άλλες δυνάμεις της αριστεράς σε κοινές πλατφόρμες, με ιδιαίτερη, ωστόσο, έμφαση στην πολιτική αυτοτέλεια των κομμουνιστικών κομμάτων (Carr, 2022)¹⁴. Ενδεικτικό παράδειγμα της τακτικής αυτής υπήρξε η περίπτωση της Κίνας, όπου, στις αρχές της δεκαετίας του 1920, η ΚΔ ζήτησε από το ΚΚ να συμμαχήσει με το Kuomintang, ένα κίνημα που θα περιγραφόταν συνοπτικά ως εθνικοαπελευθερωτικό, προκειμένου να διασφαλιστεί η παρουσία ενός εμφανώς αντι-ιμπεριαλιστικού πυρήνα ούτως ώστε να μετουσιωθεί μεταγενέστερα σε συναίνεση της εργατικής τάξης (Lane, 1970).

Το 7^ο και τελευταίο Συνέδριο της ΚΔ, το καλοκαίρι του 1935, φαίνεται να λειτούργησε καταλυτικά στις μετέπειτα παγκόσμιες εξελίξεις. Πιο συγκεκριμένα, υιοθετείται ο ορισμός της 13^{ης} Ολομέλειας της Εκτελεστικής Επιτροπής της Διεθνούς για τον «φασισμό», σύμφωνα με τον οποίο είναι η «*ανοιχτή τρομοκρατική δικτατορία των πιο αντιδραστικών, των πιο σοβινιστικών και των πιο ιμπεριαλιστικών στοιχείων του χρηματιστικού κεφαλαίου*» (Λιόσης, 2014: 340).

---

¹³ Για μια κατατοπιστική συλλογή εργασιών, βλ. Arnaud, P., & Riordan, P.J. (Eds.). (1998). *Sport and International Politics: Impact of Facism and Communism on Sport* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203476581>

¹⁴ Για τις διαφορές που δημιουργήθηκαν στη βάση της εννοιολόγησης αλλά και της πρακτικής του ΕΜ, βλ. τον Πίνακα κατηγοριοποίησης σε βασικά ζητήματα των απόψεων των πρωταγωνιστών της ΚΔ «Ενιαίο Μέτωπο», στο Λιόσης, Β. (2014). *Τα κοινωνικοπολιτικά μέτωπα στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή*. Αθήνα: ΚΨΜ, σσ. 341.

Η πρακτική εφαρμογή του ΕΜ, κατέστη εφικτή με την αντιφασιστική συμμαχία του Λαϊκού Μετώπου, που ανήλθε στην εξουσία τόσο στη Γαλλία, όσο και στην Ισπανία¹⁵. Αναμφίλεκτα, το Λαϊκό Μέτωπο, αποτέλεσε ένα εργαλείο για την οικοδόμηση της πολιτικής ενότητας μεταξύ των δημοκρατικών δυνάμεων, ούτως ώστε να υποστηριχθεί η εγχώρια αλλά και διεθνής αντίσταση στο φασισμό και στην αυταρχική δεξιά, χωρίς όμως να καταστεί δυνατή η γεφύρωση των εγγενών αντιφάσεων της συγκεκριμένης στρατηγικής, η οποία τελικώς απεδείχθη ανεφάρμοστη (Graham & Preston, 1987).

Η υιοθέτηση της τακτικής του Λαϊκού Μετώπου και οι θέσεις του 7^{ου} Συνεδρίου είναι σαφές ότι αντανακλούν την ανησυχία της ΕΣΣΔ απέναντι στη διαρκώς αυξανόμενη ισχύ της Γερμανίας. Επιπρόσθετα, πρέπει να σημειωθεί πως η αναγνώριση του κινδύνου στο μόρφωμα του φασισμού, υπήρξε αυτή καθεαυτή ιδιαίτερα σημαντική, δεδομένης της στάσης μη επέμβασης που τηρούσαν οι Ευρωπαϊκές Δυνάμεις της περιόδου.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η παρατήρηση του Hobsbawm (1990) σε σχέση με το ιδιαίτερο είδος εθνικισμού, που αναδύθηκε στο πλαίσιο αυτό, τον οποίο και ονομάζει «αντιφασιστικό εθνικισμό». Μεταξύ των ιδιοτήτων του συγκεκριμένου φαινομένου, μάλιστα, ο ίδιος σημειώνει ότι: (α) αναδύθηκε εντός ενός ευρύτερου «διεθνούς ιδεολογικού εμφυλίου πολέμου», (β) τόσο οι εργάτες όσο και οι διανοούμενοι έκαναν επιλογές με διεθνιστική βάση, οι οποίες τελικώς ενίσχυσαν το εθνικό αίσθημα, και (γ) η σύγκρουση στην οποία συμπεριλαμβανόταν ο αντιφασιστικός εθνικισμός ήταν κοινωνική, αλλά και εθνική (Hobsbawm, 1990).

Επισημαίνεται ότι, κατά τη διάρκεια του Ισπανικού Εμφυλίου ιδρύθηκαν και οι *Διεθνείς Ταξιαρχίες* [ισπ.: *Brigadas Internacionales*], ένα σώμα ξένων εθελοντών που συνέδραμε στο πλευρό των Δημοκρατών εναντίον των φασιστών υποστηρικτών του Φράνκο. Η παρέμβαση της Τρίτης Διεθνούς έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον αριθμό, όχι όμως στο «είδος» των εθελοντών (Jackson, 1986). Οι *brigadistas* των Διεθνών Ταξιαρχιών, είχαν διαφορετικές ιδεολογικές ρίζες (σοσιαλιστές, τροτσκιστές, αναρχικοί, κομμουνιστές κοκ), ωστόσο, πιο οργανωμένοι απεδείχθησαν οι

---

¹⁵ Για μια κατατοπιστική παράθεση των ιστορικών συμβάντων της περιόδου στη Γαλλία και την Ισπανία, βλ. Lindemann, A. S. (2014). *Ιστορία της νεότερης Ευρώπης*. Αθήνα: Κριτική, σσ, 388-398.

κομμουνιστές λόγω της στήριξης που παρείχε η ΚΔ για ευκολότερη πρόσβαση στην Ιβηρική (Παντελάκης, 2021). Υπενθυμίζεται ότι η Ισπανική Δημοκρατία είχε υποβάλλει ανεπιτυχώς αιτήματα στην Κοινωνία των Εθνών για τον τερματισμό της τακτικής της Μη Επέμβασης που ακολουθούσε, ήδη από το 1937¹⁶ (Graham, 2005).

Το γεγονός πως η τακτική του Λαϊκού Μετώπου συνέπεσε με τις εκκαθαρίσεις στη Μόσχα, γνωστές και ως *Δίκες της Μόσχας*, διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στην αποδυνάμωση τόσο της Κομιντέρν, όσο και της ίδιας της ΕΣΣΔ. Γνωρίζουμε πως, η κατηγορία του «τροτσκισμού»¹⁷, με την οποία βρέθηκαν αντιμέτωποι ορισμένοι Ισπανοί, επί παραδείγματι, λειτούργησε αποθαρρυντικά για τους μαχόμενους στην Ιβηρική. Παράλληλα, κατέδειξε τον ηγεμονικό ρόλο της χώρας στα Συνέδρια της Διεθνούς, όπως θα δούμε και παρακάτω.

Το *Γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο μη Επίθεσης [Σύμφωνο Μολότωφ – Ρίμπεντροπ]*, που υπογράφηκε το 1939, είναι σαφές πως εξέπληξε τα κομμουνιστικά κόμματα που συμμετείχαν στη Διεθνή¹⁸. Με καθυστέρηση και –πιθανώς – δυσκολία, τα στελέχη της ΚΔ κλήθηκαν να μεταδώσουν την επίσημη γραμμή που θα υιοθετούνταν στο εξής: η καταγγελία αφορούσε τα δύο αντίθετα «μπεριαλιστικά» στρατόπεδα (Wolikow, 2017). Αυτό που, ενδεχομένως, να προκαλεί εντύπωση στο σημερινό αναγνώστη, είναι η σύναψη του *Συμφώνου κατά της Κομμουνιστικής Διεθνούς*

---

¹⁶ Για την ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα επισκόπηση της δημοσιογραφικής κάλυψης των γεγονότων και των φρικαλαισιτήτων που καταγράφηκαν κατά τη διάρκεια του Ισπανικού εμφυλίου, βλ. Preston, Paul. (2009). *We saw Spain die: foreign correspondents in the Spanish Civil War* (revised and expanded edition).

¹⁷ Για τον εξόριστο, πλέον, Τρότσκι και την ίδρυση της Τέταρτης Κομμουνιστικής Διεθνούς, βλ. Getty, J. A. (1986). *Trotsky in Exile: The Founding of the Fourth International*. *Soviet Studies*, 38(1), 24–35. <http://www.jstor.org/stable/151989> και Alexander R. J. (1991). *International trotskyism 1929-1985 : a documented analysis of the movement*. Duke University Press.

¹⁸ Για την υπεράσπιση του Συμφώνου στη ρωσική ιστοριογραφία, βλ. BENN, DAVID WEDGWOOD. *Review of Russian historians defend the Molotov—Ribbentrop Pact*, by Andrei Dyukov and N. A. Narochmitskaya. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 87, no. 3 (2011): 709–15.

[*Σύμφωνο Αντικομιντέρν*] που είχε υπογράψει ο ίδιος ο Ρίμπεντροπ, ως πρεσβευτής της Γερμανίας στην Ιαπωνία, μόλις τρία χρόνια νωρίτερα, το Νοέμβριο του 1936¹⁹.

Επιπλέον, και ίσως σημαντικότερο για τη μετέπειτα εξέλιξη της διεθνούς πολιτικής σκηνής, είναι το μοτίβο που υιοθετήθηκε στον απόηχο του Γερμανοσοβιετικού Συμφώνου, καθ' όσον κληροδότησε μια αμοιβαία καχυποψία μεταξύ της ΕΣΣΔ και της Μεγάλης Βρετανίας: η μία χώρα αντιμετώπιζε την άλλη ως δυνατό σύμμαχο αλλά και πιθανό αντίπαλο (Gorodetsky, 1990).

Η Κομμουνιστική Διεθνής και η ΕΣΣΔ

Η ΚΔ έπαιξε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο τόσο στη διεθνή πολιτική, όσο και στη διαμόρφωση της πολιτικής ασφαλείας της Σοβιετικής Ρωσίας. Η ίδια, βέβαια, λειτουργούσε βάσει τριών θεμελιωδών αντιφάσεων: (1) της αντίφασης μεταξύ θεωρίας της προλεταριακής επανάστασης και της πραγματικότητας στην Ευρώπη, (2) της αντίφασης μεταξύ του συγκεντρωτικού ελέγχου για την προετοιμασία ενός παγκόσμιου κινήματος και των ευέλικτων στρατηγικών που απαιτούνται λαμβάνοντας υπόψιν τις επιμέρους διαφορές των κομμουνιστικών κομμάτων, (3) της αντίφασης μεταξύ των απαιτήσεων μιας παγκόσμιας σοσιαλιστικής επανάστασης και της εντεινόμενης υποταγής της Διεθνούς στις επιταγές της εθνικής ασφάλειας της Σοβιετικής Ρωσίας (Jacobson, 1994).

Κρίσιμης σημασίας θεωρείται η παρατήρηση του Schumpeter (2006: 434), σύμφωνα με τον οποίο, τόσο η ΚΔ όσο και τα κομμουνιστικά κόμματα που δημιουργήθηκαν με την ώθησή της, θα εξακολουθούσαν να υφίστανται ακόμα κι αν δεν επικρατούσε το καθεστώς των Μπολσεβίκων: υπήρξε καθοριστικής σημασίας η επικράτηση του σοβιετικού στοιχείου στην διαμόρφωση των επιμέρους πτυχών του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού. Άλλωστε, η αποτυχία των κατά τόπους επαναστάσεων έφερε στο προσκήνιο το δόγμα του «*Σοσιαλισμού σε μία χώρα*»²⁰.

---

¹⁹ Για μια πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη σχετική με το ζήτημα, βλ. John W. M. Chapman. (1987). A Dance on Eggs: Intelligence and the "Anti-Comintern." *Journal of Contemporary History*, 22(2), 333–372. <http://www.jstor.org/stable/260936>

²⁰ Ένα ενδιαφέρον θέμα, που συνηγορεί στο επιχείρημα της ηγεμονίας της ΕΣΣΔ επί της Διεθνούς είναι το γεγονός πως «*Η Διεθνής*», ο ύμνος της εργατικής τάξης και των Κομμουνιστικών Διεθνών, αποτέλεσε και εθνικό ύμνο της σοβιετικής χώρας έως το 1944.

Σαφώς, η πολιτική αυτή, η οποία υιοθετήθηκε μετά το θάνατο του Λένιν, και συνακόλουθα σταδιακή *Σταλινοποίηση* της χώρας, έφερε πληθώρα ιδεολογικών αλλά και πολιτικών αντιφάσεων²¹.

Όπως καταγράφεται και στην έρευνα του Huber (2008), ο οποίος μελέτησε τα πρόσωπα- στελέχη της Διεθνούς, προκύπτει η εξής περιοδολόγηση: στην αρχική «ανοιχτή» περίοδο (1919- 1921), κατά την οποία οι Μπολσεβίκοι δεν στόχευαν στην εξ ολοκλήρου κυριαρχία επί του Κομμουνισμού· στην δεύτερη περίοδο, όπου το ΕΜ είχε μεγαλύτερη σοβιετική επίδραση (1921- 1923)· στην τρίτη περίοδο μπολσεβικοποίησης· και στην τέταρτη περίοδο, στην διάρκεια της οποίας κυριαρχεί η Σταλινοποίηση, το δόγμα «τάξη εναντίον τάξης» και το συνακόλουθο Λαϊκό Μέτωπο.

Ως εκ τούτου, δεν πρέπει να μας ξαφνιάζει ότι, σύμφωνα με τον Payne (2004), η σοβιετική εξωτερική πολιτική των πρώτων δεκαετιών χωρίζεται στις εξής περιόδους: (1) η πρώτη, κατά τον αρχικό επαναστατικό αγώνα σε εσωτερικό και εξωτερικό (1917-1923), (2) η δεύτερη, που εισήγαγε πληρέστερα την *πολιτική ειρηνικής συνύπαρξης* από κοινού με την μειωμένη επαναστατική δραστηριότητα της Κομιντέρν, (3) η «τρίτη περίοδος» (1928) η οποία δεν έφερε καμία αλλαγή στην τακτική διπλωματία, παρά αύξησε την έμφαση στην επαναστατική δραστηριότητα της Κομιντέρν και (4) η τέταρτη (1935), που έδωσε έμφαση στην αντιφασιστική διπλωματία και τις στρατιωτικές συμμαχίες στο εξωτερικό για *συλλογική ασφάλεια*, πλαισιωμένη από μια νέα πολιτική της Κομιντέρν που αναζητούσε «λαϊκά μέτωπα», συμπεριλαμβανομένων εργατικών κομμάτων και αστών δημοκρατών, προκειμένου να συνεπικουρήσει στη σοβιετική διπλωματία και να προωθήσει κομμουνιστική πολιτική. Μάλιστα, κατά τον ίδιο, η τελευταία φάση ολοκληρώθηκε το 1939 με την υπογραφή του Συμφώνου Μολότοφ- Ρίμπεντροπ (Payne, 2004).

Σύμφωνα με τον Mazower (1999: 249), η διάλυση της Κομμουνιστικής Διεθνούς, το 1943, από τον Στάλιν, μπορεί να ειπωθεί ως ρητή εγκατάλειψη της παγκόσμιας επανάστασης. Η αιτιολογία για την αμφιλεγόμενη αυτή απόφαση βασιζόταν σε δύο

---

²¹ Για την επισκόπηση της θεωρητικής συζήτησης που προέκυψε από το συγκεκριμένο δόγμα, βλ. Van Ree, E. (1998). *Socialism in One Country: A Reassessment*. *Studies in East European Thought*, 50(2), 77–117. <http://www.jstor.org/stable/20099669>

λόγους: αφ' ενός τη μαζικοποίηση που γνώρισαν τα κομμουνιστικά κόμματα από κοινού με την πολυπλοκότητα των ιστορικών συνθηκών, που επέβαλαν μια στοιχειώδη αυτοτέλεια, και, αφ' ετέρου, την ανάγκη κατευνασμού της προπαγάνδας που ασκούσαν οι αντίπαλοι της ΕΣΣΔ περί «κομμουνιστικού δακτύλου στις διάφορες χώρες» (Λιόσης, 2014). Κατά τον Wallerstein (1997), το τέλος της Κομιντέρν σήμαινε την εγκατάλειψη του αυθεντικού οράματος των Μπολσεβίκων για προλεταριακή επανάσταση στις περισσότερο προηγμένες χώρες αλλά, παράλληλα, και την εγκατάλειψη της υποστήριξης των εθνικοαπαελευθερωτικών κινημάτων στην Ανατολή, καθ' ότι αυτά δεν ήταν εφικτό να ελεγχθούν από τον Κόκκινο Στρατό.

Ο απόηχος της δράσης της Κομιντέρν στον κλάδο των Διεθνών Σχέσεων

Η πολυπολιτισμικότητα και η ιδεολογική πολυσυνθετότητα της Κομιντέρν, καθιστά δύσκολη την εξαγωγή ενός ασφαλούς συμπεράσματος για τον απόηχο της οργάνωσης στον κλάδο των Διεθνών Σχέσεων. Αναμφίλεκτα, επιρροές δέχθηκε από το μαρξισμό, τον λενινισμό και τον σταλινισμό. Σε γενικές γραμμές, οι μαρξιστικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων επισημαίνουν ότι τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στη διεθνή πολιτική έρχονται ως αποτέλεσμα των δομών του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, ενώ, παράλληλα, όλες οι ερμηνείες της μαρξιστικής θεωρίας μοιράζονται κάποια κοινά στοιχεία: την ανάγκη ανάλυσης του κοινωνικού κόσμου ως ολότητα, τον καταλυτικό –για την εξέλιξη της κοινωνίας– ρόλο των συμβάντων που σημειώνονται στην οικονομική βάση, αλλά και τον ιδιαίτερο παράγοντα της κοινωνικής τάξης (Hobden & Jones, 2013: 183).

Ανάμεσα στις μαρξιστικές προσεγγίσεις συναντάμε και τον γκραμισιανισμό, ο οποίος ακολουθεί το ρεύμα σκέψης που εισήγαγε ο Αντόνιο Γκράμσι (1891- 1937), Ιταλός φιλόσοφος, πολιτικός και συγγραφέας. Η πολιτική του ΕΜ της ΚΔ παρείχε στον Γκράμσι τα στοιχειώδη στοιχεία μιας σημαντικής διάστασης της θεωρίας του περί ηγεμονίας, σε μία πρώτη προσπάθεια να αναπτύξει μια δημοκρατική στρατηγική για τη Δύση και ιδιαίτερα την ήττα της σοσιαλδημοκρατίας (McNally, 2015)²².

---

²² Για τη σχέση μεταξύ Γκράμσι, Ευρωκομμουνισμού και ΚΔ, βλ. Peter Gibbon (1983) Gramsci, Eurocommunism and the Comintern, *Economy and Society*, 12:3, 328-366, DOI: 10.1080/03085148300000023

Συζήτηση

Έχοντας, παρουσιάσει τις δύο περιπτώσεις, την *Κοινωνία των Εθνών* και την *Κομμουνιστική Διεθνή*, θεωρείται πως μπορούμε, πλέον, να προβούμε σε μια συζήτηση ούτως ώστε να προωθηθεί η εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων σε σχέση με τον τρόπο που αποτυπώνεται στη δράση τους η αντίληψή τους περί Διεθνών Σχέσεων. Για την καλύτερη κατανόηση, παρατίθεται ένας συγκριτικός πίνακας, που φιλοδοξεί να διευκολύνει τον αναγνώστη.

	Κοινωνία των Εθνών	Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή
Ίδρυση	10 Ιανουαρίου 1920	2 Μαρτίου 1919
Διάλυση	20 Απριλίου 1946	15 Μαΐου 1943
Τύπος Συμμετεχόντων	Κράτη	Κομμουνιστικά κόμματα
Στόχος	Διατήρηση της ειρήνης & Αποφυγή ενός νέου Μεγάλου Πολέμου	Προώθηση της σοσιαλιστικής επανάστασης
Αντίληψη για Α' ΠΠ	Πόλεμος για τη διάδοση της Δημοκρατίας	Αποτέλεσμα του ιμπεριαλιστικού ανταγωνισμού
Παράγοντες Ειρήνης	Εθνική Αυτοδιάθεση & Συλλογική Ασφάλεια	Παύση της καταπίεσης των τάξεων
Εθνική Αυτοδιάθεση	Κατά Wilson	Κατά Λένιν

Συλλογική Ασφάλεια	Αρχικός Στόχος	Υιοθετήθηκε κατά την τέταρτη περίοδο της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής (1935), κατά την οποία η ΕΣΣΔ είχε αυξήσει την επιρροή της στην Κομιντέρν
Αποικίες	Εντολές	Απελευθέρωση όλων των εξαρτημένων, καταπιεσμένων & μη κυρίαρχων λαών
Οργανισμοί/ Οργανώσεις υπό την αιγίδα τους:	Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης Διεθνής Οργανισμός Εργασίας	Κομμουνιστική Διεθνής Νέων Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνής Κομμουνιστική Διεθνής Γυναίκων Αγροτική Διεθνής
Πολιτική που ακολουθήθηκε στο Μεσοπόλεμο	Πολιτική του Κατευνασμού	Πολιτική Ενιαίου Μετώπου & Λαϊκό Μέτωπο
Ισπανικός Εμφύλιος	Αρχή της Μη Επέμβασης	Λαϊκό Μέτωπο & Διεθνείς Ταξιαρχίες
Αντιφάσεις	Συλλογική ασφάλεια & απροθυμία των Μεγάλων Δυνάμεων	Προσπάθεια διεθνοποίησης της επανάστασης & ανάγκη επιβίωσης της ΕΣΣΔ
Σύνδεση με Θεωρία του κλάδου των Διεθνών Σχέσεων	Θεσμικός Φιλελευθερισμός	Μαρξιστικές Προσεγγίσεις

Η δραστηριοποίηση και των δύο πραγματοποιήθηκε κατά τον Μεσοπόλεμο, μία περίοδο ιδιαίτερα ζοφερή σε πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις. Μάλιστα, οι ημερομηνίες ίδρυσής τους απέχουν ελάχιστους μήνες.

Αναμφίλεκτα, σε πρώτη όψη, η ΚτΕ φαντάζει περισσότερο ειρηνική, αφού στόχος της είναι η αποφυγή του πολέμου, ενώ αντίθετα η ΚΔ επιδίωκε αρχικά την εξάπλωση της επαναστατικής δράσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Και οι δύο οργανισμοί αντιμετώπισαν την αντιφατικότητα που δημιουργεί η προσπάθεια συμβιβασμού του εθνικού και του συλλογικού συμφέροντος. Επιπλέον, η Λίγκα δεν μπόρεσε να ελέγξει την αναθεωρητική τάση των δυσारेστημένων από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών χωρών, ενώ η Διεθνής απέτυχε στη διαχείριση των ιδιαιτεροτήτων του κάθε κομμουνιστικού κόμματος.

Ο Α' ΠΠ, από την πλευρά της ΚτΕ, και ιδιαίτερα υπό την επίδραση του Wilson, θεωρήθηκε ένας πόλεμος για τη διάδοση της Δημοκρατίας και την εξάλειψη της επιθετικότητας ορισμένων καθεστώτων. Αντίθετα, για τη Διεθνή, υπό την λενινιστική επιρροή, θεωρήθηκε πως επρόκειτο για το αποτέλεσμα του ιμπεριαλιστικού ανταγωνισμού, και πως, προκειμένου να υπάρξει ειρήνη προϋποτίθεται η παύση της καταπίεσης των τάξεων. Υπενθυμίζεται ότι στο ζήτημα της ειρηνικής συνύπαρξης, η ΚτΕ έθετε ως προϋπόθεση τόσο τη συλλογική ασφάλεια, όσο και την εθνική αυτοδιάθεση.

Η αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης, βέβαια, καθίσταται σαφές πως υπήρξε παρούσα και στις δύο περιπτώσεις. Στην ουίλσονιανή εκδοχή της, η αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης μπορούσε να καταστεί εφικτή με τρεις τρόπους: (α) κάποια κράτη θα δημιουργούνταν από τη βούληση των λαών τους, (β) σε περιπτώσεις όπου τίθεντο ζήτημα καθορισμού συνόρων, η απόφαση θα προέκυπτε από δημοψηφίσματα, ενώ (γ) οι μειονότητες θα τελούσαν υπό την επίβλεψη του Συμβουλίου της ΚτΕ (Ηρακλείδης, 2019). Η λενινιστική θεώρηση της εθνικής αυτοδιάθεσης, από την άλλη, εννοιολογούνταν ως το δικαίωμα των λαών να αποσχίζονται από τα καταπιεστικά καθεστώτα και θεωρούνταν ένα σημαντικό εργαλείο για την υπονόμευση της καπιταλιστικής-ιμπεριαλιστικής παγκόσμιας τάξης, γεγονός που στα προ-επαναστατικά και επαναστατικά χρόνια έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην αποσταθεροποίηση του παλιού καθεστώτος στη Ρωσία αλλά και στην εξασφάλιση

υποστήριξης από μη ρωσικές μειονότητες: υπενθυμίζεται ότι, ήδη από την άνοιξη του 1917, ο Λένιν υποστήριξε δημόσια ότι όταν οι Μπολσεβίκοι θα αναλάμβαναν τα ηνία της Ρωσίας, το ειρηνευτικό τους σχέδιο θα περιελάμβανε *«την απελευθέρωση όλων των αποικιών, την απελευθέρωση όλων των εξαρτημένων, καταπιεσμένων και μη κυρίαρχων λαών»* (παρατίθεται στο Manela, 2007: 37).

Στο ζήτημα των αποικιών, το οποίο υπήρξε φλέγον κατά το Μεσοπόλεμο, η ΚτΕ παρείχε ως λύση το καθεστώς των «Εντολών». Σύμφωνα με τους Terretta & Lawrance (2019) το σύστημα αυτό, στην πραγματικότητα διέυρνε τις ευκαιρίες των αποικιοκρατημένων για διεκδικήσεις, ενώ κατά τον Wempe (2019), μέσω της πρακτικής εφαρμογής των Εντολών, η ΚτΕ χρησιμοποίησε τον ιμπεριαλισμό και την ευρωπαϊκή αποστολή εκπολιτισμού, όχι για να δώσει τέλος στις Αυτοκρατορίες, αλλά προκειμένου *«να τις μεταρρυθμίσει, και να τις διατηρήσει στο πλαίσιο ενός πολιτιστικά αναπτυξιακού σχεδίου από κοινού με μια παγκόσμια δομή οικονομικής εκμετάλλευσης»*.

Όσον αφορά την Κομιντέρν και τις αποικίες, πρέπει να σημειωθεί πως η κυρίαρχη πολιτική γραμμή περιελάμβανε την *«απελευθέρωση όλων των εξαρτημένων, καταπιεσμένων και μη κυρίαρχων λαών»*. Παρά ταύτα, κάτι τέτοιο απεδείχθη ιδιαίτερα απαιτητικό για την ΚΔ, η οποία εκλήθη να κατασκευάσει μια στρατηγική για την αποικιακή επανάσταση η οποία θα λάμβανε υπόψιν της τις βαθιές ρίζες των κοινωνικών και πολιτισμικών παραδόσεων, την σχετική ανεξαρτησία των τοπικών κυβερνήσεων αλλά και τις ιδιομορφίες των κοινωνικών δομών (White, 1976). Αυτή η στρατηγική παρουσιάζεται στις *Θέσεις για τα Επαναστατικά Κινήματα στις Αποικίες και τις Ημι-αποικίες* (1928)²³. Άξιο αναφορά είναι ότι, κατά τις δεκαετίες μεταξύ του 1930 και του 1970, σύμφωνα με τον Hobsbawm (1990), *«ο κυρίαρχος λόγος περί εθνικής χειραφέτησης απηχούσε τις θεωρίες της αριστεράς, και ειδικότερα τις εξελίξεις στο μαρξισμό της Κομιντέρν»*.

Έχοντας πει αυτά, μας δίνεται η δυνατότητα να αναφερθούμε στη ανάδυση ενός ιδεολογικού διπόλου, όπως αυτό εκφράστηκε στα πρόσωπα των Wilson και Λένιν. Ειδικότερα, προκύπτει ότι η εξαγγελία των Δεκατεσσάρων σημείων προσέδωσε στον

---

²³ Για τις Θέσεις, επισκεφθείτε το <https://www.revolutionarydemocracy.org/archive/ColNatQ6.htm>

Αμερικανό Πρόεδρο την εικόνα ενός «αστικο-δημοκράτη υποστηρικτή της ειρήνης», σε αντιδιαστολή με τον «επαναστάτη υπέρμαχο της ανακωχής» Λένιν (Mayer, 1964). Μάλιστα, οι χειρισμοί του τελευταίου στα ζητήματα που άπτονται του δικαιώματος της εθνικής αυτοδιάθεσης και της απόσχισης, προώθησαν την υιοθέτησή τους στα συντάγματα των σοσιαλιστικών ή κομμουνιστικών χωρών, χωρίς βέβαια ακριβή νομική ρύθμιση, ενώ, στον αντίποδα, η ιδέα της υπεροχής του ατόμου έναντι των συλλογικών δικαιωμάτων, όπως καταγράφηκε στις φιλελεύθερες χώρες, αποθάρρυνε δυναμικά τη συνταγματική συμπερίληψή τους (Bianchini, 2017).

Σε αντίθεση με την ΚτΕ, η οποία ίδρυσε το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης και συνέβαλε στη δραστηριοποίηση του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, η ΚΔ φαίνεται πως έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στην στήριξη μαζικών οργανώσεων που θα συνδιαμόρφωναν τα αιτήματά τους και θα μετέτρεπαν τις επιδιώξεις τους σε κάποιου είδους υπερεθνική προσπάθεια.

Επ' αφορμής μιας από αυτές τις οργανώσεις, της Κομμουνιστικής Διεθνούς Γυναικών, μας δίνεται η ευκαιρία να κάνουμε μια παρέκβαση για να αναφερθούμε στο Έμφυλο Ζήτημα. Παρά το γεγονός πως η ιεραρχική δομή και η υπερβολική εστίαση στην παραγωγή και την δημόσια σφαίρα υπήρξαν ανασταλτικοί παράγοντες στην αποτελεσματικότητα του γυναικείου τομέα της ΚΔ, αξίζει να σημειωθεί ότι στις *Θέσεις* της υπήρξε πρωτοποριακή ως προς τη σύνδεση της χειραφέτησης των γυναικών με τη χειραφέτηση της εργατικής τάξης, αλλά και την διατύπωση της ανάγκης σωστής αξιολόγησης των ιστορικών, κοινωνικών και οικονομικών μηχανισμών προκειμένου να κινητοποιηθούν οι μάζες μέσω των πολιτικών που θα υιοθετούνταν (Waters, 1989).

Αντίστοιχα, το 1937, η ΚτΕ ανέλαβε μια διεθνή έρευνα σε σχέση με την το γυναικείο ζήτημα, για τη μελέτη του οποίου όρισε μια επιτροπή εμπειρογνομόνων. Σαφώς, η συγκεκριμένη κίνηση οφειλόταν στον πρωτόλειο φεμινιστικό αναβρασμό του Μεσοπολέμου, που συνδεόταν με την ιδέα ότι τα δικαιώματα των γυναικών είναι ανθρώπινα δικαιώματα. Αξίζει να σημειωθεί πως, επί παραδείγματι, η συμμετοχή της Ιαπωνίας στην ΚτΕ έφερε σε επαφή το ιαπωνικό γυναικείο κίνημα με το αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσω των συνεργαζόμενων οργανισμών (Germer, 2013).

Λίγο προτού ξεσπάσει ο Β' ΠΠ, φάνηκε πως οι Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες πρωτοστατούσαν στις Συνελεύσεις της ΚτΕ, μέσα από πρωτοβουλίες, όπως το Μέτωπο της Στρέζα, επιχείρησαν να κατευνάσουν τις επεκτατικές διαθέσεις της ναζιστικής Γερμανίας. Αντίθετα με την αρχή της μη επέμβασης, η οποία υιοθετούνταν, η Κομιντέρν οργάνωσε την πολιτική του ΕΜ και υποστήριξε τα Λαϊκά Μέτωπα.

Τέλος, δε θα μπορούσε να αποσιωπηθεί το γεγονός πως και οι δύο οργανισμοί λειτούργησαν στη βάση εγγενών αντιφάσεων, γεγονός που αποτέλεσε και την αχίλλειο πτέρνα τους. Η ανάγκη επιβίωσης του πρώτου σοσιαλιστικού κράτους σε συνδυασμό με την ηγεμονία της ΕΣΣΔ στην ΚΔ, δε μπορούσε παρά να προκαλέσει ρωγμές στην προσπάθεια διεθνοποίησης της προλεταριακής επανάστασης. Αντίστοιχα, η απροθυμία των Μεγάλων Δυνάμεων να διαδραματίσουν μονομερώς το ρόλο του εξισορροπηστή, σε συνδυασμό με την ανάγκη προάσπισης του εθνικού συμφέροντος ερχόταν σε αντιδιαστολή με την επιδίωξη της συλλογικής ασφάλειας²⁴. Άλλωστε, η ΚτΕ επαναλαμβάνεται πως δεν διέθετε σώμα που να μπορεί να υποστηρίξει κάποια ενδεχόμενη στρατιωτική επέμβαση.

Σε οποιαδήποτε περίπτωση, και οι δύο οργανισμοί, συνδέθηκαν στενά με τις Διεθνείς Σχέσεις και σε επίπεδο θεωρητικό, αφού με τον έναν ή τον άλλο τρόπο κατάφεραν να λειτουργήσουν ως παραδείγματα, άλλες φορές προς μίμηση και άλλες προς αποφυγή.

---

²⁴ Επί παραδείγματι, για μια πολύ ενδιαφέρουσα διερεύνηση της Συμφωνίας του Μονάχου σε σχέση με την ΚτΕ, βλ. Starygin, S. (2007). *The Munich Appeasement and the Covenant of the League of Nations Legal Analysis*, International Community Law Review, 9(3), 305-315. doi: <https://doi.org/10.1163/187197407X231262>

Συμπεράσματα

Η σύγκριση των δύο –κατ’ αρχήν – ανομοιόμορφων οργανισμών μας έδωσε μια ευκαιρία να αναλύσουμε τον τρόπο θέασης της οργάνωσης των Διεθνών Σχέσεων από διαφορετικές πλευρές. Αυτό που εννοείται στο σημείο αυτό, είναι ότι παρά το γεγονός πως επρόκειτο για δύο πλήρως διαφορετικά εγχειρήματα, αμφότερα προσφέρονται για την μελέτη του τρόπου που τόσο η Κοινωνία των Εθνών όσο και η Κομμουνιστική Διεθνής αντιλαμβάνονταν την παγκόσμια πολιτική σκηνή έως ότου διαλύθηκαν.

Είναι εμφανές ότι για την ΚτΕ, το διεθνές σύστημα γινόταν αντιληπτό στη βάση μιας «εκ των έσω προς τα έξω» θεώρησης των πραγμάτων: φιλελεύθεροι θεσμοί και φιλελεύθερες αξίες δύνανται να προωθηθούν και στο παγκόσμιο πεδίο. Η τακτική της Κομιντέρν, από την άλλη, να δημιουργεί σχέσεις μεταξύ των κομμουνιστικών κομμάτων μας δείχνει το όραμα μιας εξωτερικής πολιτικής «από τα κάτω», και αυτό γιατί κατά τα φαινόμενα, η σύγκρουση εντοπίζεται μεταξύ καπιταλιστών και προλεταριάτου και το τέλος του πολέμου προϋποθέτει το τέλος των τάξεων.

Αν στην μια περίπτωση στόχος είναι η διατήρηση της ειρήνης και η συλλογική ασφάλεια (ΚτΕ), και στην άλλη, η προώθηση της επανάστασης (ΚΔ), καθίσταται σαφές ότι το ιδεολογικό υπόβαθρο είναι αυτό που αποτελεί μια από τις σημαντικότερες διαιρετικές τομές ανάμεσα στις δύο οργανώσεις. Άλλωστε, για τους Μπολσεβίκους, και συνακόλουθα για τους συμμετέχοντες στην Κομιντέρν, το γεγονός πως η ανάπτυξη του καπιταλισμού προχωρά με διαφορετικούς ρυθμούς σε κάθε χώρα σήμαινε και την υποχρέωση διεξαγωγής «αμυντικών πολέμων», διαρκώς, έως ότου νικήσει ο σοσιαλισμός.

Αυτό που ο αναγνώστης οφείλει να λάβει υπόψιν είναι ότι οι μηχανισμοί που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, όχι μόνο συνέβαλαν στο εύθραυστο κλίμα της περιόδου, αλλά παρείχαν και τις ιδεολογικές προϋποθέσεις για μια σειρά εξελίξεων μετά το τέλος του Β’ ΠΠ. Μπορούμε κάλλιστα, λόγου χάριν, να

χαρτογραφήσουμε το φαινόμενο του αντικομμουνισμού²⁵ και του τρόπου που αυτό επέδρασε στη δημιουργία *αρνητικών συνασπισμών*²⁶, έως τις ημέρες μας.

Από τη ρήση «ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου» έως και τις περισσότερο σύγχρονες μελέτες²⁷, γίνεται αντιληπτή η σημασία των κινήτρων σύναψης συμμαχιών²⁸. Ως εκ τούτου, η ύπαρξη μιας ακόμη διάστασης, συνδεδεμένης με την πολιτική φιλοσοφία, θα προσέφερε πιθανώς ερμηνευτικά εργαλεία που θα μας επέτρεπαν να κατανοήσουμε το ζήτημα σε μεγαλύτερο βάθος. Η διερεύνηση του τρόπου διάρθρωσης των αρνητικών συνασπισμών, επιπροσθέτως, μπορεί να μας προσφέρει και το απαραίτητο φιλοσοφικό υπόβαθρο.

Κλείνοντας, η παρούσα μελέτη, ασφαλώς, δε δύναται στην μικρή έκτασή της να αποδώσει σε βάθος όλα τα ζητήματα τα οποία πραγματεύεται, παρά αρκείται σε μία επισκόπηση των πιο κρίσιμων ζητημάτων. Ως εκ τούτου, γόνιμη θα θεωρούνταν η περαιτέρω μελέτη σε σχέση με την κατασκευή της συλλογικής ταυτότητας στον εκάστοτε οργανισμό. Επί παραδείγματι, θα είχε ενδιαφέρον να δούμε πως δομείται η σοσιαλιστική ή η εθνική ταυτότητα μέσω των εργασιών της Κομιντέρν και, αντίστοιχα, πως η ΚτΕ επιδρά στην αυτο-αντίληψη των κρατών-μελών της.

---

²⁵ Ενδεικτική εργασία για τον μεσοπολεμικό αντικομμουνισμό στις ΗΠΑ και τη Βρετανία αποτελεί το Olmsted, K. (2018). British and US Anticommunism Between the World Wars. *Journal of Contemporary History*, 53(1), 89–108. <https://www.jstor.org/stable/26416679>

²⁶ Ο Ευρυγένης (2014) ορίζει τον αρνητικό συνασπισμό ως «*συγκρότηση πολιτικών ομάδων (εντός της ομάδας), η οποία εδράζεται στην ταύτιση με άλλα άτομα ή ομάδες που τοποθετούνται με παρόμοιο τρόπο έναντι μιας εξωτερικής οντότητας, όπως είναι ένα άλλο άτομο ή μια άλλη ομάδα (εκτός της ομάδας)*».

²⁷ Για παράδειγμα, βλ. Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliance*. Cornell University Press.

²⁸ Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η μελέτη του ρόλου των συμμαχιών στο Θουκυδίδη και, πιθανώς, να προσφέρονται για μια συγκριτική μελέτη, μεταξύ των της Πελοποννησιακής και της Αθηναϊκής Συμμαχίας & της ΚτΕ και της ΚΔ. Για περαιτέρω μελέτη, βλ. HERMAN, G. (1990). *TREATIES AND ALLIANCES IN THE WORLD OF THUCYDIDES*. *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, 36 (216), 83–102 και Hanson, V., & Berkey, D. (2016). The Peloponnesian War and Sparta's strategic alliances. In P. Mansoor & W. Murray (Eds.), *Grand Strategy and Military Alliances* (pp. 197-215). Cambridge: Cambridge University Press.

Βιβλιογραφία

- Arend, A. C., & Beck, R. J. (1993). *International Law and the Use of Force. Beyond the U.N. Charter Paradigm*. London: Routledge.
- Armstrong, D. (2013). Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας. Στο S. S. J. Baylis, *Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής* (σσ. 50-69). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Ashworth, L. M. (2012). Did the realist–idealist Great Debate really happen? A revisionist history of International Relations. Στο B. Schmidt, *International Relations and the First Great Debate* (σσ. 60-77). London: Routledge.
- Aubert, L. F. (1925). *The Reconstruction of Europe [France and the League of Nations]*. Williamstown : Yale University Press.
- Ball, T., & Dagger , R. (2011). *Πολιτικές ιδεολογίες και το δημοκρατικό ιδεώδες*. Αθήνα: Τουρίκη.
- Barros, J. (1965). *The Corfu Incident of 1923: Mussolini and The League of Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Berstein, S. (2002). *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20ό αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Bianchini, S. (2017). *The implications of the political debate between Lenin and Wilson: geopolitics and self-determination*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.
- Blinkhorn, M. (2000). *Fascism and the Right in Europe, 1919-1945*. London: Routledge.
- Borkenau, F. (1962). *World Communism: A History of the Communist International*. Michigan: University of Michigan Press.
- Carr, E. H. (2022). *Μικρή Ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης*. Αθήνα: Πατάκης.
- Clark, C. (2014). *Οι Υπνοβάτες: Πως η Ευρώπη πήγε στον πόλεμο το 1914*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Dallek, R. (1979). *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932–1945*. New York : Oxford University Press.
- Dunne, T. (2013). Φιλελευθερισμός. Στο J. Baylis, S. Smith, & P. Owens, *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής* (σσ. 138-155). Αθήνα: Επίκεντρο.

- Germer, A. (2013). Japanese Feminists After Versailles : Between the State and the Ethnic Nation. *Journal of Women's History*, 92-115.
- Gorodetsky, G. (1990). The Impact of the Ribbentrop-Molotov Pact on the Course of Soviet Foreign Policy. *Cahiers du Monde russe et soviétique*, 27-41.
- Graham, H. (2005). *The Spanish Civil War: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Graham, H., & Preston, P. (1987). The Popular Front and the Struggle Against Fascism. Στο H. Graham, & P. Preston, *The Popular Front in Europe* (σσ. 1-19). London: Palgrave Macmillan UK.
- Halliday, F. (1994). *Rethinking International Relations*. Basingstoke: Macmillan Press.
- Hobden, S., & Jones, R. W. (2013). Οι Μαρξιστικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων. Στο J. Baylis, S. Smith, & P. Owens, *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής* (σσ. 180-203). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Hobsbawm, E. (1990). *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Howard, M. (2007). *The First World War: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Huber, P. (2008). The Central Bodies of the Comintern: Stalinization and Changing Social Composition. Στο N. LaPorte, K. Morgan, & M. Worley, *Bolshevism, Stalinism and the Comintern* (σσ. 66-88). London: Palgrave Macmillan.
- Hutchison, H., & McLennan, N. (2021). 'Forming the new society': work, social justice, and the Paris Peace Conference. *First World War Studies*, 12, 239-252.
- Iadarola, A. (1975). Ethiopia's Admission into the League of Nations: An Assessment of Motives. *The International Journal of African Historical Studies*, 601-622 .
- Jackson, M. W. (1986). The Army of Strangers: The International Brigades in the Spanish Civil War. *Australian Journal of Politics & History*, 105- 118.
- Jacobson, H. K. (1976). Structuring the Global System: American Contributions to International Organization. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 77-90.
- Jacobson, J. (1994). *When the Soviet Union Entered World Politics*. California: University of California Press.
- Kedourie, E. (2002). *Μειονότητες, Θρησκεία και Πολιτική- Δύο Δοκίμια*. Αθήνα: Κατάρτι.

- Kindleberger, C. P. (1973). *The World in Depression, 1929–1939*. Berkeley: University of California Press.
- Kolb, R. (2007). The Eternal Problem of Collective Security: From the League of Nations to the United Nations. *Refugee Survey Quarterly*, 220- 225.
- Lane, D. (1970). *Politics and Society in the USSR*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Lih, L. T. (2019). “Revolutionary Social Democracy” and the Third International. Στο O. Drachewych, & I. McKay, *Left Transnationalism: The Communist International and the National, Colonial, and Racial Questions* (Τόμ. 4, σσ. 49-72). Montreal: McGill-Queen’s University Press.
- Lindemann, A. S. (2014). *Ιστορία της νεότερης Ευρώπης*. Αθήνα: Κριτική.
- Manela, E. (2007). *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*. New York: Oxford University Press.
- Marks, S. (2003). *The Illusion of Peace. International Relations in Europe, 1918–1933*. London: Palgrave MacMillan.
- Mayer, A. J. (1964). *Wilson vs. Lenin: Political Origins of the New Diplomacy, 1917-1918*. New York: Meridian Books.
- Mazower, M. (1999). *Dark Continent: Europe's Twentieth Century*. London: Penguin Books.
- McNally, M. (2015). Gramsci, the United Front Comintern and Democratic Strategy. Στο M. McNally, *Antonio Gramsci. Critical Explorations in Contemporary Political Thought*. (σσ. 11-33). London: Palgrave Macmillan.
- McNeill, W. H. (2019). *Επιδιώκοντας την ισχύ. Πόλεμοι, τεχνολογία και κοινωνίες από την αρχαιότητα έως σήμερα*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Nicholls, A. J. (1991). *Weimar and the Rise of Hitler*. London: Red Globe Press London.
- Nish, I. (2000). *Japans Struggle With Internation*. London: Routledge.
- Oxford University Press. (2015). *A Dictionary of world history*. Oxford: Oxford University Press.
- Payne, S. G. (2004). *The Spanish Civil War, The Soviet Union, and Communism*. Yale: Yale University Press.
- Riddell, J. (1986). *The German revolution and the debate on Soviet power : Documents, 1918-1919. Preparing the founding congress*. New York: Pathfinder Press.

- Roberts, A., & Kingsbury, B. (1993). *United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Schuker, S. A. (1976). *The End of French Predominance in Europe: The Financial Crisis of 1924 and the Adoption of the Dawes Plan*. North Carolina: University of North Carolina Press.
- Schumpeter, J. A. (2006). *Καπιταλισμός, Σοσιαλισμός Και Δημοκρατία*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Scott, L. (2013). Διεθνής Ιστορία, 1900-90. Στο J. Baylis, S. Smith, & P. Owens, *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής* (σσ. 72-91). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Seely, C. (2020, Αύγουστος 11). *League of Nations*. Ανάκτηση από Oxford Bibliographies: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0034.xml#obo-9780199743292-0034-bibItem-0002>
- Snell, J. L. (1956). The Russian Revolution and the German Social Democratic Party in 1917. *The American Slavic and East European Review*, 339-350.
- Spencer, J. H. (1937). The Italian-Ethiopian Dispute and the League of Nations. *The American Journal of International Law*, 614-641.
- Spiermann, O. (2003). 'Who Attempts too Much Does Nothing Well': the 1920 Advisory Committee of Jurists and the Statute of the Permanent Court of International Justice. *British Yearbook of International Law*, 187- 260.
- Strachan, H. (2010). The First World War as a global war. *First World War Studies*, 3-14.
- Stråth, B. (2016). *Europe's Utopias of Peace: 1815, 1919, 1951*. New York: Bloomsbury Publishing.
- Terretta, M., & Lawrance, B. N. (2019). "Sons of the Soil": Cause Lawyers, the Togo-Cameroun Mandates, and the Origins of Decolonization. *The American Historical Review*, 17091714.
- Treaty of Versailles. (1919). PART XIII- ORGANISATION OF LABOUR. Ανάκτηση από <https://www.firstworldwar.com/source/versailles387-399.htm>
- Volin. (2014). *Η Ρωσική Επανάσταση*. Αθήνα: Καινά Δαιμόνια.
- Wallerstein, I. (1997). Social Science and the Communist Interlude, or Interpretations of Contemporary History. *Polish Sociological Review*, 3-12.
- Waters, E. (1989). In the Shadow of the Comintern: The Communist Women's Movement, 1920-43. Στο S. Kruks, R. Rapp, & M. B. Young, *Promissory*

- Notes: Women in the Transition to Socialism* (σσ. 29-56). New York: Monthly Review Press.
- Wempe, S. A. (2019). A League to Preserve Empires: Understanding the Mandates System and Avenues for Further Scholarly Inquiry. *The American Historical Review*, 1723–1731.
- White, S. (1976). Colonial Revolution and the Communist International, 1919-1924. *Science & Society*, 173-193.
- Wilbur Lee Mahaney, J. (1940). *The Soviet Union, The League of Nations and Disarmament: 1917 - 1935*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Wilson, W. (1917, April 2). Address to Congress Requesting a Declaration of War Against Germany.
- Wilson, W. (1918, Ιανουάριος 8). Address of the President of the United States: delivered at a joint session of the two houses of Congress. Washington.
- Wolikow, S. (2017). The Comintern as a World Network. Στο S. Pons, & S. Smith, *The Cambridge History of Communism* (σσ. 232-255). Cambridge: Cambridge University Press.
- Yearwood, P. (1989). 'On the Safe and Right Lines': The Lloyd George Government and the Origins of the League of Nations, 1916-1918. *The Historical Journal*, 131-155.
- Young, R. J. (2016). *Postcolonialism: An Historical Introduction*. Malden: Wiley-Blackwell.
- Γκόφας, Α., & Τζικάκης, Ν. (2017). *Θεωρητικές Προβολές στη Διεθνή Πολιτική: Η Σινο-Αμερικανική Πρόκληση*. Αθήνα: Πεδία.
- Ευρυγένης, Γ. Δ. (2014). *Αντίπαλον δέος. Έξωθεν φόβος και συλλογική δράση*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Ηρακλείδης, Α. (2019). *Διεθνείς Σχέσεις. Θεωρητικές Προσεγγίσεις στα Σύγχρονα Διεθνή Προβλήματα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Κολιόπουλος, Ι. Σ. (2001). *Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, 1789- 1945*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Λάβδας, Κ. Α. (2011). Πολιτικές ιδεολογίες, πολιτική δράση και η τέχνη του θεωρείν. Στο Τ. Ball, & R. Dagger, *Πολιτικές Ιδεολογίες και το Δημοκρατικό Ιδεώδες* (σσ. 15-19). Αθήνα: Τουρίκη.
- Λιόσης, Β. (2014). *Τα κοινωνικοπολιτικά μέτωπα στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή*. Αθήνα: ΚΨΜ.

- Μαρξ, Κ., & Ενγκελς, Φ. (1980). *Διαλεχτά έργα: Τόμος Ι*. Αθήνα: ΚΕ του ΚΚΕ.
- Μαυρούλης, Α. (2020). *Ο ορισμός του εγκλήματος της επίθεσης στην Αναθεωρητική Συνδιάσκεψη της Καμπάλα (2010) και η υπαγωγή σε αυτόν της κυβερνο-επίθεσης*. Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Παντελάκης, Γ. (2021). *Los Buenos Antifascistas. Η Ιστορία Των Ελλήνων Εθελοντών Του Ισπανικού Εμφυλίου Μέσα Από Τα Άγνωστα Αρχεία Των Διεθνών Ταξιαρχιών*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2008). *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2018). *Η Αμερικανική Πολιτική από τον Φράνκλιν Ρούσβελτ στον Ντόναλντ Τραμπ*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2019). Η πορεία της Αμερικανικής Υψηλής Στρατηγικής. Στο Α. Γκόφας, Γ. Λ. Ευαγγελόπουλος, & Μ. Κοπά, *Ένας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων* (σσ. 191-199). Αθήνα: Πεδίο.
- Σβολόπουλος, Κ. (2020). *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Φόστερ, Ο. Ζ. (1980). *Ιστορία των τριών διεθνών*. Αθήνα: Γνώσεις.
- Χιλ, Κ. (2018). *Η Εξωτερική Πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1^ο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τα Δεκατέσσερα Σημεία

[Το παρόν παράρτημα έχει αντληθεί από το Berstein, S. (2002). *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20ό αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σσ. 108-109, σε μετάφραση της Στρούκου Ηρακλείας και επιμέλεια του Κουσκουβέλη Ηλία]

1. Δημόσιες συνθήκες ειρήνης, ανοιχτά συνημμένες, μετά τις οποίες δεν θα υπάρχουν ιδιωτικές διεθνείς συμφωνίες κανενός είδους, αλλά μια διπλωματία που θα δρα πάντα ανοιχτά ενώπιον όλων·
2. Απόλυτη ελευθερία ναυσιπλοΐας στις θάλασσες εκτός χωρικών υδάτων τόσο σε καιρό πολέμου όσο και σε καιρό ειρήνης, με εξαίρεση τις θάλασσες που θα μπορούσαν να κλείσουν τελείως ή εν μέρει από μια διεθνή δράση με σκοπό την εκτέλεση διεθνών συμφωνιών·
3. Κατάργηση, στο μέτρο του δυνατού, όλων των οικονομικών εμποδίων· καθιέρωση ισότιμων εμπορικών συνθηκών για όλα τα έθνη που εγκρίνουν την ειρήνη και ενώνονται για να τη διατηρήσουν·
4. Κατάλληλες εγγυήσεις, δεδομένες και ειλημμένες, ότι οι εθνικοί εξοπλισμοί θα μειωθούν στο κατώτατο επίπεδο, συμβατό για την ασφάλεια μιας χώρας·
5. Ελεύθερη διευθέτηση, σε ευρύ και απόλυτα αμερόληπτο πνεύμα, όλων των αποικιακών διεκδικήσεων, που θα βασίζεται στην παρατήρηση και στην αυστηρή αρχή ότι ρυθμίζοντας όλα τα ζητήματα κυριαρχίας τα συμφέροντα των ενδιαφερόμενων πληθυσμών θα έχουν ισότιμη αξία με τις δίκαιες απαιτήσεις της κυβέρνησης, της οποίας ο τίτλος πρέπει να προσδιορισθεί·
6. Εκκένωση όλων των ρωσικών εδαφών και τακτοποίηση όλων των ζητημάτων που αφορούν τη Ρωσία, η οποία θα εξασφαλίσει την καλύτερη και ελεύθερη συνεργασία των άλλων εθνών για να δώσουν στη Ρωσία την ευκαιρία να προσδιορίσει, χωρίς να

παρεμποδίζεται ή να ενοχλείται, την ανεξαρτησία της δικής της ανάπτυξης και της εθνικής της πολιτικής, για να της εξασφαλισθεί μια ειλικρινής υποδοχή στην κοινωνία των ελεύθερων κρατών, υπό θεσμούς της δικής της επιλογής, και πέρα από μια υποδοχή, κάθε βοήθεια που θα είχε ανάγκη ή θα επιθυμούσε. Η συμπεριφορά προς τη Ρωσία από τα αδελφά της έθνη στους μήνες που έρχονται θα είναι το κριτήριο της καλής τους θέλησης και της κατανόησής τους ως προς τις ανάγκες της, μη λαμβάνοντας υπόψη τα δικά τους συμφέροντα και την ανιδιοτελή τους συμπάθεια·

7. Το Βέλγιο. Όλος ο κόσμος θα συμφωνήσει ότι πρέπει να εκκενωθεί και να ανοικοδομηθεί χωρίς καμία προσπάθεια μείωσης της κυριαρχίας την οποία απολαμβάνει μαζί με τα υπόλοιπα ελεύθερα έθνη. Καμία άλλη πράξη δεν θα συμβάλει όπως αυτή για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των εθνών στους νόμους που έχουν τα ίδια θεσπίσει και καθορίσει για να διέπουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Χωρίς τη σωτήρια αυτή πράξη, κάθε δομή και ισχύς όλων των διεθνών νόμων θα εξασθενήσει για πάντα·

8. Κάθε γαλλικό έδαφος πρέπει να είναι ελεύθερο και οι κατακτημένες περιοχές θα πρέπει να επιστραφούν. Η αδικία που υπέστη η Γαλλία από την Πρωσία το 1871 όσον αφορά στην Αλσατία και στη Λορένη και η οποία διατάραξε την ειρήνη για πάνω από πενήντα χρόνια πρέπει να διορθωθεί, έτσι ώστε η ειρήνη να μπορέσει για μία ακόμη φορά να εξασφαλισθεί προς το συμφέρον όλων·

9. Η αποκατάσταση των ιταλικών συνόρων πρέπει να πραγματοποιηθεί ακολουθώντας τις γραμμές των καθαρά αναγνωρίσιμων εθνοτήτων·

10. Στους λαούς της Αυστροουγγαρίας, των οποίων τη θέση επιθυμούμε να δούμε κατοχυρωμένη και εξασφαλισμένη ανάμεσα στα έθνη, πρέπει να δώσουμε την ευκαιρία μιας αυτόνομης ανάπτυξης·

11. Η Ρουμανία, η Σερβία, και το Μαυροβούνιο πρέπει να εκκενωθούν και τα κατεχόμενα εδάφη να επιστραφούν. Στη Σερβία πρέπει να δοθεί ελεύθερη και ασφαλής διόδος προς τη θάλασσα και οι σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα βαλκανικά κράτη πρέπει να διευθετηθούν φιλικά με τις συμβουλές των δυνάμεων και σύμφωνα με τις ιστορικά καθιερωμένες γραμμές των εθνοτήτων. Θα δώσουμε στα βαλκανικά

κράτη εγγυήσεις πολιτικής και οικονομικής ανεξαρτησίας και την ακεραιότητα των εδαφών τους·

12. Ασφαλής κυριαρχία θα εξασφαλισθεί στα τουρκικά μέρη της σημερινής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά για τις υπόλοιπες εθνότητες που βρίσκονται αυτή τη στιγμή υπό την τουρκική κυριαρχία θα πρέπει να διασφαλισθεί μια αναμφίβολη εγγύηση της ύπαρξής τους και να τους δοθεί μια ευκαιρία άνευ εμποδίων για να αναπτυχθούν αυτόνομα. Τα Δαρδανέλια θα είναι ανοιχτά μόνιμα, προσφέροντας ελεύθερο πέρασμα για τα πλοία και το εμπόριο όλων των εθνών σύμφωνα με διεθνείς εγγυήσεις·

13. Ένα ανεξάρτητο πολωνικό κράτος πρέπει να ιδρυθεί. Πρέπει να συμπεριλαμβάνει τα εδάφη που κατοικούνται από αναμφίβολα πολωνικούς πληθυσμούς, στους οποίους πρέπει να εξασφαλισθεί ελεύθερη πρόσβαση στη θάλασσα και των οποίων η πολιτική και οικονομική ανεξαρτησία καθώς και η εδαφική ακεραιότητα θα πρέπει να εγγυώνται από μια διεθνή συμφωνία·

14. Ένας γενικευμένος συνεταιρισμός των εθνών πρέπει να δημιουργηθεί σύμφωνα με ειδικές συμβάσεις, με σκοπό την παροχή αμοιβαίων εγγυήσεων πολιτικής ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας στα μεγάλα καθώς και στα μικρά κράτη.